

Pogled u duhovno-mističnu poeziju Anke s. Marije od Presvetog Srca Petričević

Mladin, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:542430>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Sveučilišni diplomski studij

Hrvatski jezik i književnost (jednopedmetni); smjer: nastavnički

Petra Mladin

**Pogled u duhovno-mističnu poeziju Anke s. Marije
od Presvetog Srca Petričević**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Sveučilišni diplomski studij

Hrvatski jezik i književnost; smjer: nastavnički

Pogled u duhovno-mističnu poeziju Anke s. Marije od Presvetog Srca Petričević

Diplomski rad

Student/ica:

Petra Mladin

Mentor/ica:

dr. sc. Sanja Knežević, izv. prof

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Petra Mladin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Pogled u duhovno-mističnu poeziju Anke s. Marije od Presvetog Srca Petričević** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 25. ožujka 2024.

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Hrvatska religiozna književnost u 20.stoljeću	7
3. Život i djelo Anke Petričević	12
4. Obilježja poezije	15
4.1. Dijakronijski pregled	15
4.2. Dominantne teme i motivi	15
4.3. Utjecaji	20
4.4. Specifičnost stila	21
5. Pogled u duhovno-mističnu poeziju sestre Marije od Presvetoga Srca	24
5.1. Kristološki motivi	25
5.1.1. Motiv patnje	27
5.1.2. Motiv ljubavi	29
5.2. Motiv domovine	31
5.3. Motiv zavičaja	34
5.4. Motivi svjetla i tame	36
6. Krićka recepcija pjesništva	39
ZAKLJUČAK	42
SAŽETAK	44
Literatura	46

1. Uvod

Književnost inspirirana kršćanstvom ima dugačku tradiciju u različitim književnim žanrovima. Kroz stoljeća su se brojni pisci služili kršćanstvom i ta je vrsta književnosti imala bogatu autorsku i sadržajnu putanju te književno-umjetničku vrijednost. Do diskontinuiteta će doći u 20. stoljeću, posebno tijekom druge polovice stoljeća, u razdoblju komunističkih i socijalističkih ideologija. Mnogi će autori nastaviti stvarati u skrovitosti svoga doma, no većina će radova ostati neobjavljena. Iako su se nakon osnutka samostalne Republike Hrvatske početkom devedesetih godina stvorile povoljne okolnosti, nije došlo do očekivane renesanse u tretmanu hrvatske književnosti s kršćanskim nadahnućem. Unatoč tomu što je Krist kao inspiracija zaokupio mnoge suvremene pisce, interes izdavača za takva djela nije velik. Značajnu ulogu za objavljivanje djela kršćanske tematike imat će religiozni časopisi i časopis *Krugovi* koji se zalagao, među ostalim, za duhovnu i kreativnu slobodu. Značajan dio rada bit će posvećen tematiziranju opisane situacije i položaja religiozne književnosti u Hrvatskoj, s naglaskom na stvaralaštvu Anke Petričević – sestre Marije od Presvetoga Srca.

Uvodno poglavlje bavit će se razvitkom hrvatske književnosti unutar kršćanskog svjetonazora i preokretom koji nastaje polovicom stoljeća. Kako bi se objasnio uzrok nestajanja tog tipa književnosti, poglavlje donosi opis povijesnih okolnosti i političke situacije. Spomenut će se faktori koji su bili zaslužni za opstanak katoličkog književnog života – društva i časopisi. Unatoč tomu što su početne poratne godine obilježene gotovo potpunim izostankom religiozne književnosti, u šezdesetima dolazi do buđenja, a sedamdesete su razdoblje u kojem dolazi do reafirmacije. Religiozna tematika u suvremenoj hrvatskoj književnosti postaje sve složenija i obuhvatnija. U sklopu poglavlja o religioznoj književnosti u Hrvatskoj, obradit će se i zastupljenost marijanske tematike u našoj književnosti, budući da nekolicina pjesama sestre Marije od Presvetoga Srca opisuje slike iz života Blažene Djevice Marije.

Drugo poglavlje obrađuje život i djelo Anke Petričević – sestre Marije od Presvetoga Srca; osim biografskih podataka, navest će se njezine najpoznatije pjesničke zbirke i prozni radovi. Današnje hrvatsko pjesništvo je nezamislivo bez doprinosa sestre Marije. Ona po svome nadahnuću nije samo pjesnikinja, već i dramatičarka, esejistica te autorica autobiografskih, meditativnih, transcendentnih i filozofsko-teoloških tekstova. Također je poznata i kao autorica znanstvenih radova u područjima filologije, filozofije i teologije.

Treće poglavlje podijeljeno je na četiri paragrafa: dijakronijski pregled, dominantne teme i motivi, utjecaji i specifičnost stila. Obradene su zbirke: “Stazama ljubavi“ (1961.), “Nedopjevana pjesma“ (1964.), “Pjesma Ljubavi“ (1974.), “Tužaljke“ (1989.), “Dosegnuh svoj Sjaj“ (1994.), “Moj vječni Izvor“ (1996.), “Hrvatska zemljo moja“ (2000.), “Zov vječnih vrhunaca“ (2001.), “Moj vječni Oceane“ (2002.), “Pjesme srca“ (2011.) i “Marijo, prežalosna Majko“ (2019.). Prvi dio – dijakronijski pregled, kronološki je prikaz stvaralaštva sestre Marije od Presvetoga Srca; obuhvaća popis njezinih poetskih zbirki. Sljedeći dio obrađuje tematiku i dominantne motive u njezinim pjesmama, a čije se naznake vide već u prvoj, naknadno objavljenoj zbirci iz djevojačkih dana, “Tužaljke“. Problematizira se i autoričin prelazak sa svjetovne na religioznu poeziju i posljedice koje se javljaju tijekom te tranzicije. Nakon obrade reprezentativnih motiva i tema, obradit će se problem utjecaja – u tom će kontekstu doći do prijepora među teoretičarima oko pitanja koliko je hrvatska pjesnička tradicija utjecala na stvaralaštvo sestre Marije od Presvetoga Srca. Ne možemo reći da domaći pjesnici nisu imali baš nikakav utjecaj na njezino stvaranje, no utjecaj je te vrste ipak manje zastupljen u njezinim djelima. Svoju inspiraciju u najvećoj mjeri crpi iz svog mističnog iskustva, oslanjajući se pritom na promišljanja reprezentativnih kršćanskih pisaca mističara – sv. Ivana od Križa i sv. Katarine Sijenske. Posljednji paragraf tematizira specifičnosti autoričina stila; naglasak je na pojmu “prividnih strofa” koji će se objasniti i oprimjeriti stihovima.

Središnji dio rada nosi naslov: “Pogled u duhovno-mističnu poeziju sestre Marije od Presvetoga Srca”. Navedeni dio posvećen je analizi motiva koji se najčešće javljaju u njezinoj poeziji, a posebno će se posvetiti analizi kristoloških motiva i autoričinoj kristologiji. Svoju kristologiju sestra Marija od Presvetoga Srca razvija poglavito iz osobne potrebe – želi dublje pojmiti vlastitu vjeru i približiti je čitatelju. Brojni sinonimi za Krista svjedoče o uzvišenom tipu njezine ljubavi. Ovo poglavlje podijeljeno je na četiri paragrafa: “Kristološki motivi” (motivi patnje, motivi ljubavi), “Motiv domovine”, “Motiv zavičaja” i “Motivi tame i svjetla”.

Tema je sljedećeg poglavlja kritička recepcija pjesništva sestre Marije od Presvetog Srca – njezino je stvaralaštvo poslužilo kao inspiracija brojnim kritičarima, no često je bilo obilježeno njihovom polemikom. Kritika će joj najviše zamjeriti estetski nedotjerane i pjesme kojima nedostaje dubine, a koje su prema ustaljenom mišljenju, produkt stvaranja i onda kad nije bilo nadahnuća. Zaključni dio poslužit će kao sažet prikaz jedinstvenosti stvaralaštva sestre Marije od Presvetoga Srca u okviru hrvatske religiozne književnosti 20.stoljeća.

2. Hrvatska religiozna književnost u 20.stoljeću

Krajem 19. stoljeća dolazi do prvih razdora između hrvatske katoličke matice i dijela hrvatske književnosti. Utjecaj modernizma potaknuo je neke književnike da odbace načela jedinstva istine, slobode i ljepote, razdvajajući estetiku od etike i metafizike. Ti svjetonazorski “lomovi“ i sve naglašenije udaljavanje i osporavanje, neke će književnike dovesti potpunog odmaka od kršćanstva. Ovaj odmak dijela hrvatske književnosti bio je pobunjeničkog, a u nekim slučajevima samo – pasivno-melankoličnog karaktera kao rezultata osobnog preispitivanja. Tijekom 20. stoljeća, književnost je obilježena temama vjere i rezignacije. Pisari često postavljaju težak položaj čovjeka u kontekst metafizičke neizvjesnosti, trudeći se pronaći odgovore.

Važnu će ulogu za razvoj religioznog pjesništva u 20. stoljeću imati pokretanje časopisa *Luč* u Beču, 1905. godine. Taj događaj označio je oblikovanje zasebne struje u pjesništvu hrvatske moderne. Jelčić (2004) navodi:

„Nastala, reklo bi se, iz antimodernističkih pobuda, s težnjom da uzvisivanjem moralnih vrijednosti Istine i Dobrete, združenih Ljepotom u Bogu, nasuprot modernističkoj relativizaciji svih, pa i temeljnih duhovnih vrijednosti, katolička moderna je, u pjesničkom činu izrazitih liričara koji su joj pripadali, nadmašila svoje intencije...“ (Jelčić, 2004: 336)

U svibnju 1945. godine dolazi do ideološkog suprotstavljanja kršćanskoj duhovnosti u javnom diskursu. Kršćanski simboli i molitveno-liturgijski sadržaji izbačeni su iz diskursa, osim kada se radilo o kritici. Iste godine su zabranjena katolička glasila, a književnici su bili osuđeni na različite načine. Osim katoličkog sloja, i građanski liberalni sloj bio je meta represije, posebno u prvim godinama poraća. Lončarević (2019) navodi da su ova događanja rezultirala gotovo potpunim izostankom katoličke književnosti na domaćem terenu, s posebnim poteškoćama za one književnike koji su izražavali vjeru u svom radu, kao što su J. Benac, S. Košutić, I. Horvat, B. Klarić i drugi. Komunistička vlast podržavala je rad pisaca poput Krkleca, Cesarića i Ujevića, budući da nisu bili označeni kršćanskim identitetom na simboličkoj razini, dok su elementi kršćanske baštine, uključujući i one iz hrvatske moderne, bili potisnuti.

„...kršćanstvo, njegova prisutnost u književnosti i kršćanska odnosno katolička književnost kao književna (ne stilska!) formacija osobitih intencijsko-tendencijskih značajki prvi put u svojoj dugoj povijesti političkim je, ideološki motiviranim zahvatom uvelike isključena iz društvene javnosti te je sustavno diskvalificirana odnosno ideološki i politički tendenciozno valorizirana. Komunistički ideološki zor i nadzor nije dopuštao razmah afirmativnim religijskim intencijama i tendencijama, sadržajima, temama i motivima, jer bi se takva književnost, smatralo se na strani ideologa i službenika jugoslavenske komunističke vlasti, samim tim implicitno ili eksplicitno protivila službenoj doktrini i novim dogmama, tzv. „socijalističkom moralu“...“ (Lončarević, 2017: 3).

Dubravko Jelčić (2004) ističe da prvi otpor komunističkom režimu i njegovom estetskom dogmatizmu dolazi iz kruga lijevih pisaca (Šegedin, Parun, Marinković, Kaštelan), popraćen teorijskim razmišljanjima (Šegedinov referat “O kritici”, Krležin ljubljanski referat). Ta pojava utabat će put prvom poslijeratnom naraštaju književnika i ideji estetskog pluralizma. Prijelomna će biti 1952. godina kada se pojavljuje prvi broj časopisa *Krugovi*, pokretača Vlatka Pavletića. U uvodnom eseju “Neka bude život” sažet je program čitavog naraštaja. Milanja (2000) za časopis dodaje:

„*Krugovi* su bili generacijski „oblik duhovne i kreativne slobode, naše zauzimanje i za klasičnost, za tradiciju, i nacionalnu i europsku, ali istodobno traganje za svim oblicima moderniteta što ih je nova književnost svijeta nudila našoj znatiželji.“ (Milanja, 2000: 59)

Jelčić (2004) dalje objašnjava kako je druga prekretnica bio Krležin govor na ljubljanskom kongresu u kojem se zalaže za slobodu umjetničkog stvaranja krilaticom *l’art pour l’art*. Slijedeći Krležino načelo slobode u književnom stvaralaštvu, mladi pisci su se suprotstavili ograničenjima socijalističkog režima i počeli objavljivati svoja djela u časopisu *Krugovi*, pod uredništvom Vlatka Pavletića. Ovaj mladi pokret, okupljen oko časopisa *Krugovi* (1952.-1958.), nosi naziv “naraštaj krugovaša” u hrvatskoj književnosti. Među najpoznatijim predstavnicima, koji su također pokretači novog razdoblja u hrvatskoj književnosti - tzv. druge moderne, Jelčić (2004) izdvaja Vlatka Pavletića, Josipa Pupačića, Nikolu Milićevića, Slobodana Novaka, Miroslava Slavka Mađera, Slavka Mihalića, Vladu Gotovca, Ivana Slamniga, Zvonimira Goloba, Irenu Vrkljan, Vesnu Krmpotić i dr. Navodi da ovaj naraštaj pjesnika nastavlja ono što je započela prva moderna; obilježava ih širok raspon interesa, od filozofskih do religijskih tema.

Dok *Krugovi* zagovaraju pravo na eksperiment kao rizik stvaranja, Krleža, među ostalim, tvrdi da umjetnost stvaraju samo individualni talenti. Rasprave o tim temama dovest će do ponovnog spora »starih« i »mladih«.

“Polemike o smislu i zadaćama književnosti i umjetnosti svakodnevno su punile stupce novina, nicali su novi časopisi; pisalo se neumorno, dokazivalo i opovrgavalo, a stari su bili jednako žučljivi kao i mladi. Moglo je izgledati da su obje strane donekle u pravu i da su obje ponešto u krivu. Spor je sam po sebi splasnuo čim su mladi umjesto teoretiziranja počeli davati zrelija djela, a na to nije trebalo čekati dugo, pri čemu je ključnu ulogu odigrao časopis »Krugovi«, otvoren svima koji su mu željeli prići, bez ikakve starosne ili estetske (a to je podrazumijevalo i bez ikakve ideološke) diskriminacije.” (Jelčić, 2004: 473)

Mlada Anka Petričević – sestra Marija od Presvetoga Srca, i sama je pripadala naraštaju krugovaša i svoje je pjesme objavljivala u časopisu *Krugovi*. Premda je časopis bio otvoren svima i protivio se bilo kojem obliku diskriminacije, može se reći da je katolička književnost i dalje bila marginalizirana. Kroz sazrijevanje krugovaša i pojavu razlogovaca, koji su poeziju usmjeravali prema filozofskim i ontološkim temama, ali ne i prema metafizičkim izvorima, književnost počinje emancipirati i religiozne teme.

Drago Šimundža navest će da se neki pisci afirmativno ili indirektno “zalijeću” u religioznost, a religiozno motiviranim stvaralaštvom smatra djelo Janka Bubala, Ivana Goluba, Anke Petričević i Lucijana Kordića. (Lončarević, 2017: 14)

Lončarević (2017) navodi kako se katolički književni život nastavio se odvijati u okvirima Hrvatskoga književnoga društva Sv. Ćirila i Metoda, prijeratnoga Hrvatskoga društva sv. Jeronima, no vrlo oskudno. Po završetku rata 1945. godine nije se tiskalo ništa, no već sljedeće godine nastavlja se tiskati kalendar *Danica*. Od 1953. godine tiskani su samo zidni kalendari *Danica* i nekoliko molitvenika i katekizama. Deset godina kasnije, Društvo će stati kao izdavač iza ponovno pokrenute *Bogoslovne smotre*, časopisa Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. U jubilarnoj stogodišnjici Društva pokrenut je najvažniji projekt: časopis *Marulić*, hrvatski književni zbornik koji je do danas sačuvao naslov najvećeg zbornika hrvatskih pisaca bliskih hrvatskoj katoličkoj tradiciji.

Dalje navodi da Monsinjur Božo Milanović pokreće 1946. godine list *Gore srca*. U listu su se, osim raznih crkvenih vijesti, mogli pronaći i literarni radovi, najčešće nepotpisani, a riječ je bila poglavito o pjesmama i novelama. Nakon sedam godina izdavanja, list se gasi. Godine 1962. pojavit će se novi list, *Glas koncila*, a 1984. godine preuzet će funkciju tjednika (dotad

je bio bilten), što se smatra jednim od najvažnijih događaja u suvremenoj crkvenoj povijesti u Hrvatskoj. *Glas koncila* tako će stvoriti mogućnost djelomične afirmacije kršćanske kulture, a time i književnosti. Prva književnica nove generacije kojoj je list dao prostor bila je upravo Anka Petričević. Osim navedenih glasila, važan promotor katoličke književnosti bio je časopis *Crkva u svijetu* koji 1966. pokreće Katolički bogoslovni fakultet u Splitu. Uz glavnog urednika don Matu Meštrovića, osobit je doprinos reafirmaciji hrvatske katoličke književnosti svojim člancima i esejima dao don Drago Šimundža. U časopisu se mogla pronaći poezija brojnih autora, među ostalim i Anke Petričević. (Lončarević, 2017). Pojava mjesečnika *Kana* 1970. godine označila je afirmaciju kraćih prozних formi i poezije, a šest godina poslije počinje izlaziti *List mladih MI*. Godine 1984. list će postati mjesečnik. Osim u spomenutim časopisima, svoje će radove autori objavljivati i u drugim religiozno orijentiranim književnim časopisima (*Hrvatska straža*, *Luč* i *Hrvatska prosvjeta*).

Velik značaj za reafirmaciju religiozne književnosti imala je zasigurno i antologija *Hrvatska duhovna lirika* Đure Kokše, tiskana u Rimu 1968. godine. Iako joj kritika pronalazi nekolicinu mana, neosporno je da je njezina pojava utjecala na snažnu reafirmaciju religioznog tematsko-motivskog segmenta hrvatskog modernog pjesništva.

Govoreći o katolički orijentiranoj hrvatskoj književnosti, neizostavno je spomenuti onu posvećenu Djevici Mariji. Marijanska lirika zauzima važno mjesto u povijesti hrvatskoga duhovnog pjesništva.

Božidar Petrač u članku "Lik žene u hrvatskoj književnosti" navodi:

„Dvije sržne teme stalno prate hrvatsku književnost pa gotovo i nema razdoblja u kojem bi one bile zapostavljene ili mimoidene. Riječ je o tematskom sklopu majčinstva, dakle, žene kao majke i velikoj temi hrvatske književnosti, temi Majke Božje, Djevice Marije, Isusove majke.” (Petrač, 1991: 349)

Petrač je raščlanio je marijansku hrvatsku književnost na šest tematskih krugova: tema Bogorodice, tema djevičanstva, tema Bezgrešnog začeca, tema Uznesenja, tema većih svetišta i prošteništa, tema adoracije, zahvalnosti, invokacije, prošnje. Ante Sekulić u tom smislu navodi: „Književnost u čijem je središtu Bogorodica u brojnih je naših pisaca sadržajno suptilno meditiranje, skrušena i tiha, sabrana kontemplacija, osobna prošnja, unutarnji monolog, pjev zahvalnosti.“ (Ante Sekulić, 1993:195).

Mnogi su poznati književnici u 20. stoljeću u Gospi pronašli nadahnuće, primjerice: Vladimir Nazor, Fran Galović, Tin Ujević, Antun Branko Šimić, Dragutin Domjanić, Đuro Sudeta, Ljubo Wiesner, Antun Bonifačić, Tomislav Prpić i mnogi drugi. Među svećenicima se mogu izdvojiti:

Izidor Poljak, Baltazar Violić, Jeronim Korner, Ivo Lendić, Lucijan Kordić i Ivan Marijan Čagalj te redovnice: Ana Zora Kojaković i Sestra Marija od Presvetog srca (Anka Petričević). Drago Šimundža zapaža da se kod navedenih autora marijanska tematika može pojaviti u dva tipa koja se razlikuju prema sadržaju i stilu – riječ je o nabožnom i kreativnom tipu. Nabožni se vezuje uz tradicionalne moduse i sakralnu retoriku, a karakteristična je za njega i patetična ekspresija. Kreativni prihvaća nove forme, modernu dikciju te suvremenu ritmiku i simboliku. (usp. Šimundža, 1999:350)

Sestra Marija pjeva o Djevici Mariji, ističući motive majčinstva i utjelovljenja te misterij Krista kroz svoje pjesme. Kao primjer mogla bi se izdvojiti pjesma “Ti znaš”. Djevica je za pjesnikinju primjer nedostižnog uzora; ispunjena svim vrlinama i ona koja tjeskobnu dušu diže k visinama i pruža joj utjehu.

„Ti znaš da Sina na raspeće vode,
Odredbi Božjoj treba prignut glavu,
Nebeski dusi Kalvariji hode,
I dodiruju koprenu ti plavu.

Al’ će Tvoja patnja, Mati, svjesna biti,
S Njegovom boli združiti ćeš i svoju,
Zbog boli suze više ne ćeš liti
I Bog će žrtvu blagoslovit’ Tvoju.

Kad udarci smrskaju sve kosti,
Ruku i nogu milog Sina Tvoga,
Za čavle više nemaju što bosti,
Nastavak žele i mučenja svoga.

Ti, bolna Mati, gledaš, motriš, šutiš,
Dok otvorenih rana srce je Tvoje.
I poslije mukâ Uskrsnuće slutiš,
Spasenje svijeta, Njegovo i svoje.

Bližiš se križu Njegovu k’o blagu,
Čavlima noge rasječene grliš,
Daj i nama nosit’ bol nam tako dragu
S mukama teškim k svom Spasenju hrliš.”

(Petričević, 2019: 25)

3. Život i djelo Anke Petričević

Anka Petričević rođena je 2. siječnja 1930. godine u Lovreću pored Imotskog. Osnovnu je školu završila u rodnom mjestu, a gimnaziju u Križevcima, Splitu i Zagrebu. Godine 1950. upisuje u Zagrebu studij narodnog jezika i književnosti i za vrijeme studiranja počinje objavljivati svoje prve pjesme u brojnim časopisima – *Studentskom listu*, *Kolu*, *Krugovima* i *Književnom Jadranu* koji joj dodjeljuje prvu njezinu književnu nagradu za pjesmu “Uputi se, majko“. Generacijski pripada krugovašima, a s istaknutim predstavnicima toga naraštaja, predstavila se 1955. godine u pjesničkoj zbirci *Četrdesetorica*. U zbirci su objavljene njezine pjesme: “Trska”, “Jablan”, “Tužaljka na ognjištu” i “Osluškivanje tišine”. Anka Petričević ipak izostaje s promocije zbirke jer samo mjesec dana po završetku studija šalje molbu za primitak u Samostan svete Klare u Splitu. U samostan će ući 2. veljače 1956. godine i uzeti ime sestra Marija od Presvetoga Srca. Pred odlazak u samostan neobjavljenju je zbirku “Tužaljke”, kako navodi u svojoj biografiji, spalila, no zahvaljujući jednom od njezinih profesora koji je sačuvarao primjerak, zbirka je ipak tiskana 1989. godine. Nakon spomenute zbirke “Četrdesetorica”, pjesme joj nisu objavljivane sve do kraja osamdesetih godina, no ona svoj književni rad nastavlja u samostanu i, uz poeziju, piše i prozu i dramu pa će se u narednim godinama iskazati brojnim autobiografskim i dramskim zapisima, esejima meditativnog karaktera i drugim proznim radovima. Pisala je najčešće duhovnu poeziju, no i zavičajne, i pjesme domoljubnog karaktera (“Stazama ljubavi”, 1961; “Nedopjevana pjesma”, 1964; “Sagni se, Majko”, 1967; “U noći”, 1970; “Alvernija”, 1982; “More sjaja”, 1983; “Otkupiteljeva ljubav”, 1986; “Tužaljke”, 1989; “Molitve srca”, 1993; “Dosegnuh svoj sjaj”, 1994; “Moj vječni Izvor”, 1996; “Sveta žrtva”, 2000; “Zov vječnih vrhunaca”, 2001; “Hrvatska, zemljo moja”, 2001; “Estera”, 2004; “Vječni izvor života”, 2006 i dr. (usp. Hrvatska enciklopedija, 2023)

Poseban krug poetskog stvaralaštva sestre Marije čine biblijske i liturgijske poeme koje su po svojoj formi pjesnička djela, a sadržajno je riječ o teološkim i nabožnim raspravama s naglaskom na crkvenom nauku. Poeme su najčešće pisane svečanim vezanim stihom i skladne su ritmike. Ponekad se čini da izvorna poetska motivacija izostaje. Šimundža za ova djela ističe:

„...koliko god uspješna religiozna lirika progovara iznutra poetskim duhom i asocijativnom simbolikom, toliko teološke inspiracije svojom predmetnošću i religijskom riječju teofanično

naglašavaju biblijske postavke i kršćanska uvjerenja, ekonomiju spasenja i crkveni nauk.“ (Šimundža, 2005: 626).

Kao primjere Šimundža (2005) izdvaja religiozne spjeveve “Apokalipsa”, “Estera”, “Otkupiteljeva ljubav” i “Uskrsnuće” te poeme o Bogorodici: “Magnificat”, “Ave maria”, “Salve Regina” i “Bezgrješna”. Spomenute su poeme utemeljene na liturgijskim molitvama i mariološkim učenjima, a autorica ima ulogu tumača vjerskih doživljaja i teoloških rasprava, zaključuje Šimundža. Na stvaranju spjevova “Apokalipse” i “Estere” sestra Marija počela je raditi nakon kirurškog zahvata na kralježnici, a unatoč svim komplikacijama, nije pokleknula pod tjelesnim bolima, dapače, one kao da su je osposobile za još veće pothvate.

Sestra Marija od Presvetoga Srca rado poseže i za proznim vrstama i to onima duhovno-teološke tematike. Riječ je u prvom redu o stručnim esejima, religioznim razmišljanjima, tumačenjima kršćanskih pojavnosti i molitvenim ili mističnim prilozima. Osim djela te vrste, autorica je i iscrpnih djela o religioznom pozivu: “Za bolji svijet” (1972.), “Bog je ljubav” (1976.), “Dar života” (1985.), “Marija Majka Ljubavi” (1988.), “U svetištu duše” (1988.) i dr. Govoreći o njezinoj prozi, neizostavno je spomenuti možda najvrjednije takvo djelo – njezinu autobiografsku trilogiju. Radi se o nekoj vrsti romana ili kronike zajedničkog naziva “Žeđa za Vječnom Ljubavi”, a koja u prvom redu obrađuje temu njezina redovničkog poziva. Trilogija je prožeta intimnim detaljima iz njezina života i previranjima koja se javljaju u vrijeme njezina “poziva“. Riječ je o djelu slojevite kompozicije koje žanrovski graniči s autobiografskim sjećanjima i memoarskom literaturom, a prikazuje život i rad mlade pjesnikinje i njezine kušnje i čežnje u trenutku susreta s redovničkim pozivom, no obrađuju se pritom i neke aktualne povijesne teme i društveni događaji. (usp. Šimundža, 2005: 614)

Valja spomenuti i posebno izdanje autobiografskih zapisa “Ti si me zvao” (2015), pisano iz vizure profesorice kroatistike koja opisuje svoju odluku da se pridruži samostanu s najstrožom klauzuruom sestara klarisa i iznenađenje koje je nastupilo kod njezinih poznanika, profesora i bližnjih. Sestra Marija od izložila je svoje životno putovanje kroz više od stotinu autorskih araka, koristeći dnevničke zapise protkane i popraćene raznim događajima. Osim toga, dodala je i memoarske unose koji svjedoče o njezinu djevojaštvu i mladenačkim danima. Njezini zapisi dokumentiraju razgovore i susrete, putopisne detalje, opise krajolika, razmatranja o kulturološkim izazovima, pogleda na društvena zbivanja, tumačenja, prosvjedne bilješke te dnevne meditacije i transcendentna, mistična viđenja. Autobiografski zapisi istovremeno pružaju odjeke, objašnjenja i tumačenja njezina pjesništva i znanstvenih doprinosa. Njezina

ljudskost i etičnost čine ove zapise dragocjenim doprinosom općeljudskim, domovinskim i vjerskim temama, izražavajući otvorenost prema svijetu kojemu se obraća.

Što se dramske literature tiče, ona nije opsežna, a radi se uglavnom o prigodnim sadržajima lirskog nadahnuća koji nemaju jaču dramsku razradu i motive. Šimundža (2005) navodi da je riječ najčešće o recitalima i prigodnicama u kojima izostaje jača inspiracija ili razrada. U poseban krug svrstavaju se literarne meditacije i religiozne rasprave, eseji i studije, a koje u većoj mjeri smatraju stručnom literaturom, negoli književnom. U navedenim djelima sestra Marija piše iz vizure svog redovničkog poziva i religioznog angažmana, zbog čega dominira nabožna, ispovjedna intonacija.

Uz umjetničko izražavanje i brojne druge odgovorne službe, uspijeva 1975. godine pokrenuti vlastitu biblioteku *Symposion* u kojoj će kao urednica i kritičarka popratiti nekolicinu djela kršćanske književnosti.

„Željela bih da ta djela budu dostupna našem narodu i našim čitaocima jer se preko njih događa duhovni i moralni preporod. Ona svjedoče i o Bogu ljubavi: On je punina ljubavi, apsolutni bitak, nemoguće je i zamisliti njegovo nepostojanje. Našem narodu treba poticaj da se trgne iz bezakonja i prihvati Boga kao spasenje naše i milinu.” (usp. Slobodna Dalmacija, 2023)

Sestra Marija od Presvetoga Srca zastupljena je u brojnim antologijama hrvatskog pjesništva; bila je dugogodišnja članica Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske i Hrvatskoga književnog društva sv. Jeronima. Godine 1995. osnovala je Molitveni savez Legije Srca Isusova i Marijina koji broji preko 1600 članova. Za svoje je umjetničko stvaranje 1990. godine dobila odličje Danice hrvatske s likom Marka Marulića, a pet godina poslije dobit će Nagradu Grada Splita. Od odličja još valja istaknuti: Nagradu Županije Splitsko-dalmatinske (2001.), Nagradu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti iz zaklade Dragutina Tadijanovića (2010.), Nagradu Antuna Branka i Stanislava Šimića (2012.) i Nagradu „Dobrojutromore” (2016.). Potaknuta istim nadahnućem okušala se i u likovnome stvaralaštvu pa je 1998. godine održana u Širokom Brijegu njezina prva samostalna izložba. U godini svoga zemaljskog odlaska, 2023., objavljuje posljednju zbirku *Dolazak Hrvata*.

4. Obilježja poezije

4.1. Dijakronijski pregled

Onaj tko želi temeljito istražiti poetski rad sestre Marije trebao bi unutar svog istraživačkog područja obuhvatiti mnoge zbirke pjesama i poeme koje su hrvatskoj javnosti do osamdesetih godina bile gotovo nepoznate: "Tužaljke" (zbirka, napisana 1952. – 1955., objavljena 1989.), "Stazama ljubavi" (Split, 1961.), "Zvijezda nad Betlehemom" (Zagreb, 1961., 1967. i 1994.), "Nedopjevana pjesma" (1964.), "Sagni se, Majko" (1967.), "U noći" (1970.), "Pjesma Ljubavi" (1974.), "Ovdje je sva povijest moja" (poema, 1976.), "Magnificat" (1980.), "Alvernija" (poema, 1982.), "More Sjaja" (1983.), "Apokalipsa" (poema, 1983.), "Otkupiteljeva ljubav" (poema, 1986.), "Ave Maria" (poema, 1988.), "U Sjaju Slobode" (sonetni vijenac, 1993.), "Molitve srca" (balade, 1993.), "Dosegnuh svoj Sjaj" (1994.), "Moj vječni Izvor" (1996.), "Mistične ruže" (1997.), "Moj bijeli dan" (1998.), "Hrvatska, zemljo moja" (2000.), "Zov vječnih vrhunaca" (2001.), "Moj vječni Oceane" (2002.) "Tajanstvo dubina" (lirska pjesnička proza, 2007.), "Pjesme srca" (2011.).

4.2. Dominantne teme i motivi

Sestra Marija, u znatnom dijelu svojih pjesama nastavlja tematski i formalno s tradicijom međuratnog katoličkog pjesništva. Ipak, transcendentalna poezija predstavlja novi, izvoran i suvremeni element u njenom stvaralaštvu. Raspon tema započinje već uporabom motiva koji opisuju njezino djetinjstvo, preko mladenačkih briga i nedoumica, oslušivanja potencijalnog poziva, do lijepih i teških trenutaka u redovničkom životu i vizije dostizanja apsolutne punine. Bez djevojačke zbirke, "Tužaljke" ne bismo imali cjelokupan uvid u poetsko stvaralaštvo sestre Marije – u njima nalazimo začetak gotovo svih poetoloških odrednica koje će sestra Marija slijediti u predstojećim zbirkama. Validžić (1991) navodi da dominiraju motivi prirode i da u pjesmama nerijetko spominje majku, u nešto manjoj mjeri oca. Završni ciklus, po kojemu je zbirka dobila naziv, obuhvaća dulje pjesme od kojih šest nosi u nazivu riječ "tužaljka", a posljednje dvije pjesme posvećene su majci: "Uputi se, majko", i pjesniku Ivanu Meštroviću – "Hrvatska rapsodija". Osim motiva prirode i univerzalnog motiva roditeljske ljubavi, pjesme obiluju tradicionalnim motivima, motivima tjeskobe uzrokovane ratnim i poratnim periodom te

rodoljubnim asocijacijama. U zbirci se nailazi na cio niz pjesama socijalne motivike i slika i opisa poratnog vremena i totalitarnog režima. Buljac će za “Tužaljke“ istaknuti:

„Važnije sastavnice pjesničke vokacije Anke Petričević prepoznatljive su već u zbirci “Tužaljke“: meditativnost, elegijski i baladični tonaliteti, doživljaji krhkosti, neizvjesnosti i dugih umiranja. Poezija je to nagovještaja i slutnja, spomenarske bliskosti i djevojačke ispovjedne iskrenosti, zbog kojih je pjesnikinja u jednom trenutku uništila pjesme, doživjevši ih gundulićevski rečeno »porodom od tmine«, ali su ipak spašene, sačuvane u jednom primjerku za koji tada nije ni znala da ih je sačuvala jedan sveučilišni profesor, i uz njezino dopuštenje tiskao 1989. godine.“ (Buljac, 2019: 21)

Jedna od glavnih odrednica pjesništva sestre Marije jest spontanost i narativnost, ali i duboka osjećajnost. Religiozni sentiment osjeća se na svim razinama – u stilskom i tematskom određenju i motivima te pjesničkom doživljaju. Nadahnuće za stvaranje sestre Marije gotovo u cijelosti proizlazi iz njezina vjerskog obzorja, pa joj se, shodno tome, većina pjesama i zbirki uopće, zasniva na “svetopisamskoj inspiraciji“. Najviše se to možda očituje u jednom od razdoblja stvaranja kad je stihovima prepjevala marijanske molitvene himne i značajne teološke istine. Učinila je to, posluživši se klasičnom tehnikom, čvrstim strofama i vezanima stihovima, jedanaestercima. Budući da su joj pjesme po naravi bliske intimnim doživljajima, gdje naglasak nije na temi i motivima, snažno djeluju na čitalačku publiku, budeći religiozne asocijacije i refleksije. Sestra Marija se prilikom toga ne boji otkriti vlastitu intimu i prikazati svoj unutarnji svijet:

„Religiozni tonalitet i snažno doživljena osjećajnost toliko uzimaju maha, da im predmetnost i njezina motivika jednostavno izmiču. I pjesnikinja i čitatelj, zaokupljeni blagom tajnovitošću ili, bolje, univerzalnom spiritualnošću vječne Ljubavi, glavnim motivom nadahnuća s. Marije, redovito u uspješnijim pjesmama, više osjećaju mističnu atmosferu nego tematsku pozadinu.“ (Šimundža, 1991: 310).

Moglo bi se reći da se poezija sestre Marije, kao i njezin život, može podijeliti na dva perioda: svjetovni i religiozni. Te periode, ipak, ne bismo trebali promatrati kao opozicijske, kao period tame i period svjetla. Iako u prvom periodu njezina poezija opstaje na počelima “svjetovnosti“, ona je zasigurno iskren odraz njezina tadašnjeg stanja i njezine intime, što ju čini “pravom“ poezijom. Mlada je pjesnikinja najčešće bila okupirana temom ljubavi, no opjevala

je rado i druge motive u nešto manjoj mjeri – posebice se ističe motiv majke¹. „O majko, pusti da pođem/ Crkvici onoj na brijegu...” (Petričević, 1989: 81), „Majčice, zvijezde su noćas po Tvojim kosama pale...” (Petričević, 1989: 94), „Uputi se moja majko/ U zalazak sunca rano.../ Pođi majko straputice/ Da mi dođeš, prije noći...” (Petričević, 1989: 131).

Kod mlade se Anke Petričević već pojavila slutnja da ju zemaljska ili ljudska ljubav ne može ispuniti u potpunosti i da njezin duh teži za nečim uzvišenijim. Tog stanja svojevrsne sputanosti i čežnje može se riješiti samo ako se odvaži krenuti na posve novu stazu, unatoč tome što joj cilj nije u cijelosti poznat. Rastaje se, zato, od svoga djevojaštva i obitelji te odlazi na put, a pokolebati je ne može ništa, pa ni majčina “nijema tuga“:

„Majko, konji su bijeli
pod mojim prozorom stali.
Ili je samo vjetar,
ili su snjegovi pali?

Otvori starinsku škrinju
i ruho izvadi moje.
Pusti neka još jednom
kose poljubim tvoje!

Majko, bijeli će konji
Odvesti ove me noći.
Čekaju pred našom kućom...
Ne tuguj..., opet ću doći.”

(Petričević, 1989: 39)

Ljubavna tematika koja je prevladavala u dijelu njezina svjetovnog stvaralaštva nije se mogla nastaviti nadograđivati po prelasku u redovnički život. Neminovno je da je ta činjenica stvorila problem za njezino daljnje stvaranje budući da je trebala u potpunosti takvu tematiku zamijeniti drugom, prikladnijom. Kako je prethodno naglašeno – poezija nema sama po sebi književnoumjetničku vrijednost, treba se prije svega raditi o izrazu nečije nutrine i intime, koju je u ovom slučaju trebalo potpuno promijeniti, a zbog čega će se u stvaralaštvu sestre Marije javiti problem, jer promjena o kojoj govorimo nije nipošto jednostavan ili brz proces. Nemogućnost instantne adaptacije na novu nutarnju stvarnost rezultirala je posezanjem za

¹ majka će u nekolicini pjesama biti sudionik u Ankinim previranjima i boli, svjedok težine rastanka. Motiv majke bit će asocijacija na prostore djetinjstva kojima se pjesnikinja uvijek rado vraća.

vanjskim temama, koje autorica nije, kao dotad, tražila u sebi. To je razlog zbog kojeg osim dva perioda njezina stvaralaštva – svjetovnog i redovničkog, možemo govoriti i o tzv. međuperiodu.

„Tako, dogodilo se tada s. Mariji što se dogodilo između dva rata i u prvo vrijeme poslije prošlog rata mnogo puta mnogim našim pjesnicima, kada su htjeli biti pjesnici socijalne stvarnosti: oni su mnogo puta, samo s rijetkim i prerijetkim izuzetcima, pjevali socijalnu stvarnost kao vanjski i opći život, a ne kao život svoje nutrine, kao svoju intimnost. Naravno, takva poezija nema umjetničke vrijednosti, iako se u ono vrijeme ona i te kako smatrala poezijom.“ (Meštrović, 1965: 33).

U tom periodu nastaju zbirke “Stazama ljubavi” (1961.), “Zvijezda nad Betlehemom” (1961.) i “Moj bijeli dan” (1962.). Uglavnom je riječ o opisnoj poeziji o čemu svjedoče i naslovi pjesama – “Zdravo Marijo”, “Raspelo u crkvi sv. Klare”, “Raspelo u samostanu sv. Klare” i drugi. Osim opisnog karaktera, za pjesme tog ciklusa svojstvena je praktična nakana, a nijedna od pjesama tog perioda nije dostigla uspješnost pjesama nastalih u prvom periodu. Ne može se ipak reći da nijedna pjesma međuperioda nema nikakvu vrijednost, posebice one u kojima naglasak nije u tolikoj mjeri na vanjskom opisu, već su svojevrsan odraz nutrine autorice.

„Ovo nisu u jednoj izuzetnoj mjeri jake pjesme (ovdje se i ne radi o jakosti nego o liričnosti), ali nisu bez ljepote. Dapače, u njima ima nečega tananog, nježnog, čisto liričnog, koliko u osjećaju toliko u izrazu.“ (Meštrović, 1965: 35).

Iako nema sva poezija tog perioda iznimnu vrijednost, iz njega su iznikle i neke antologijske pjesme poput pjesme “Jablan”:

„Kad prolazim pokraj voda,
A jablana jutro njiše,
Ja pomislim: to je dragi
Za mnom mladom što uzdiše.

I prozborim tiho, tiše
Da ne čujem one vode:
O jablane ti moj viti!

I htjela bij, al` ne mogu
Jablan zagrliti.”

(1989:21)

Osim zbog poetskih obilježja, pjesme prvog razdoblja zanimljive su i zbog metaforičnosti koja se skriva u samoj temi i naslovu. Drago Šimundža će u svojoj kritici početnog stvaralaštva Anke Petričević za pjesmu "Jablan" reći:

„Ta sjajna metafora intimne djevojačke inspiracije otkriva izuzetne sposobnosti mlade pjesnikinje i njezinu urođenu moć da svoje doživljaje pretvara u slikovitu ekspresiju skladna ritmičkog zvuka i uvjerljive poetske ljepote.“ (Šimundža, 2005: 613)

Ova pjesma svojevrsan je indikator bitnih odrednica njezine lirike, unatoč tome što je riječ o početnoj fazi stvaralaštva. Ovakva će se pjesnička metaforika, stih, ritam i poetski intenzitet ponavljati i u pjesmama koje piše u samostanu, no tematske preokupacije će se, kao i doživljajni odnosi – promijeniti. Nekolicina njezinih pjesama crpi svoju slikovitost iz prirodnih elemenata poput cvijeća, izvora, srna, jablanova, mora i cesta. Osim toga, koristi astralne metafore poput mjeseca, zvijezda, neba i svemira te istražuje mistična stanja duše:

„Uzbibano je srce moje
poput vala
poput vala morskoga
što se pjenu
udarajući svom snagom o obalu
da se razbije
i da rasprši kristalne kapljice svoje
u prostor.

A zvijezde čekaju kada će se opet
vratiti u svoj san mira -

da odraze svoj sjaj I ljepotu

u vodama njegovim.”

(Petričević, 1994: 181)

4.3.Utjecaji

Godine 1989. *Književni krug* u Splitu izdaje zbirku "Tužaljke". Ova se zbirka iz njezinih studentskih dana može podijeliti na nekoliko ciklusa: "Proljetno cvijeće", "Buđenja", "Otkosi", "Moji su putovi samotni", "O majko, pusti da prođem", "Srebrne staze", "Stazama duše" i posljednji (osmi) ciklus koji nosi naziv zbirke – "Tužaljke". Šimundža (1991) ističe da se za inspiraciju poslužila narodnim blagom – popijevkama ili tužaljka imotskog kraja, a koje su zasigurno bile utkane u njezin život još od djetinjstva. Sačuvavši elegični ton i melos starih bugarštica, uspjela je ipak sačuvati svoju individualnost. Intiman, elegičan ton poezije prikaz je neke osobite bliskosti i svojevrsna zbližavanja, poput onoga u bugaršticama:

„Majka moja suze lije,
na ognjištu suze lije,
i u krilu čedo njiše,
tuđe čedo nerođeno.

Do nje katkad dopre jeka...
Zar to plaču,
zar to mole
njena djeca iz daleka...?

-“Gdje ste sada, djeco moja?
Što radite majci svojoj?
Jeste li se napatili?
Jeste li se umorili...?”

Moja mati vatru čuva,
Na ognjištu vatru čuva
I u noći osluškuje (...)
Plač je djece što ga čuje (...)

A to vjetar leden duva
niz proplanke kamen bije
leden vjetar kamen bije (...)

Majka moja suze lije,
Na ognjištu suze lije.”

(Petričević, 1989: 128)

U nekim pjesničkim pokušajima, primjerice: u antologijskoj "Pjesmi zarobljenoga", pisanoj dvostruko rimovanim dvanaestercem, mogu se pronaći raznoliki poetski oblici i neobični metaforični izričaji, nalik onima Tina Ujevića, koji joj je kao čovjek i pjesnik bio blizak.

Dragutin Rosandić dao je kritiku zbirke “Dosegnuh svoj Sjaj“ u kojoj navodi da je sestra Marija inspirirana poezijom Tina Ujevića te da je u ciklus “Mistične ruže za Tina“ unijela raspoloženja i motive nalik onima u njegovim pjesmama. Dalje pojašnjava za njezino stvaralaštvo:

„Pjesnička zbirka “Dosegnuh svoj Sjaj” potvrđuje samosvojnost autoričina pjesničkoga svijeta, samosvojnost njezina pjesničkoga govora koji izrasta iz nepresušnih izvora narodnoga govora (usmene književnosti), iz hrvatske pjesničke tradicije od Kranjčevića, Vidrića, Ujevića i Šimića. Poezija sestre Marije je **poezija slika** koje su oblikovane na zasadama **impresionizma i ekspresionizma; poezija simbola.**” (Rosandić, 1994: 233)

Unatoč tomu što Buljac (2019) u članku navodi da su neke pjesme Marije od Presvetoga Srca naizgled slične pjesmama Tina Ujevića, ne slaže se sa Rosandićevom kritikom i ističe:

„Ipak, Rosandić je neprimjereno i sasvim nepotrebno njezino pjesništvo prisposobio poetici impresionizma i ekspresionizma, poeziji simbola, također i stilističkim značajkama Vidrićeve, Šimićeve i Ujevićeve poezije. Opisi neke pojave drugom, ma koliko god sličnom, mogu unijeti zabunu i nanijeti štetu. Postoje pristupi lirskom pjesništvu koji zaziru od bilo kakve racionalne spekulacije. Svaka pjesma na svoj način doziva recipijenta koji otvara njezine tajne dveri. Da bi to postigao istraživač mora odabrati pravu strategiju, odgovarajući pristup, korištenje primjerenih istraživačkih metoda i postupaka...” (Buljac, 2019: 23)

Buljac (2019) objašnjava da je utjecaj te kategorije ipak je manje zastupljen u njezinim pjesmama. Te su pjesme uglavnom odraz njezine nabujale djevojačke inspiracije i otkrivaju njezinu duboku intimu, ali i urođen talent da tu intimu pretoči u izrazito skladnu pjesmu. Većina će se teoretičara ipak složiti da je sestra Marija od Presvetoga Srca najčešće obuzeta onom ključnom inspiracijom: “neugasivom čežnjom za Vječnošću i Bogom”.

4.4. Specifičnost stila

Kada je riječ o specifičnosti stila sestre Marije od Presvetog srca, valja objasniti pojam “prividnih stihova”. Posebno će ova pojava doći do izražaja u novijoj zbirci “Pjesme srca”; Već pri pregledu rukopisa zbirke da se primijetiti posebna organizacija, struktura i harmoničan oblik, unatoč raznovrsnosti stihova s različitim intonacijsko-ritmičkim varijacijama. Buljac (2019) navodi da autorica namjerno izbjegava ograničavanje svojih pjesničkih izraza tradicionalnim metrima ili unaprijed određenim oblicima. Dalje objašnjava kako je silabičnost

oslabljena, bez pravilnih izmjena naglašenih i nenaglašenih slogova u riječi ili naglasnoj jedinici. Rima, iako strukturalni element, nema isto značenje kao u prijašnjim ritmičkim kompozicijama, s njenim pojavama raspoređenim na različite udaljenosti ili skrivenim unutar teksta.

„Htjela bih sa zvijezdama upiti
najljepši sjaj
i obasjati Tvoje zjene.
Oh, htjela bih od Srca Tvoga uklonit'
sve nevolje, pogibelji i sjene.
Htjela bih osvježiti lice Tvoje
ljubicama u obasjanoj rosi.
Oh, htjela bih k'o zraka Sjaja
u Tvome otpočinut oku –
u Tvojoj usnuti kosi.”

(Petričević, 2011: 63)

Riječ je o minijaturama ili vrlo kratkim pjesmama:

„Zbirka “Pjesme srca“ u odnosu na prethodne donosi pomak koji pripisujemo formi sadržaja i sadržaju forme. Sestra Marija od Presvetoga Srca stvarala je i stvorila, mogli bismo reći – vlastiti pjesnički oblik neobične arhitektonike, dotad nepoznatu i svojstvenu samo njoj, s nizovima skraćenih stihova i polustihova, uvučenih u lijeve ili desne rastere s okomitim i vodoravnim zrcalnim strukturama koje smo nazvali lirskim pjesmama prividnih strofa. “Pjesme srca“ samosvojan su poetski govor, jedinstven u hrvatskom pjesništvu na razmeđu dvaju tisućljeća.“ (Buljac, 2019: 26)

Sestra Marija od Presvetoga Srca je majstorski usavršila ovaj oblik silabičkog stiha, bez unutarnjih ograničenja, obogativši ga izražajnim i misaonim dodacima unutar prividne strofe i odbacivši klasične stanke na kraju svakog stiha uporabom opkoračenja. Pjesnički izraz i unutarnji ritam prirodni su i neopterećeni. Buljac (2019) ističe kako se upotreba ove tehnike nazirala se u njezinim prethodnim zbirkama, s prvim naznakama u “Tužaljka”, njezinoj prvoj zbirci poezije, gdje je sjajno eksperimentirala sa završnim prijelaznim stihovima.

„Samotna lutam
po sivom kršu
I tražim . . .
Al tebe nema.

Samotna čekam
na sivom kršu.
A tebe nema.

Nema.”

(Petričević, 1989: 72)

„Nemoj iznenada doći.

Neka mi Mati spremi
odjeću bijelu
odjeću blistavu
od sjaja.

I glavu mi ukrasi
prozirnim velom
s cvatom proljeća u kosi...

I nosit ću u ruci
kiticu mirisnih ljubica
o Cvjetnici ubranih,
o Cvjetnici ubranih –

u rosi.”

(Petričević, 2001: 36)

Pjesnikinja je postupno dodavala sve veći značaj prividnim stihovima, posebice u zbirkama “Zov vječnih vrhunaca“ i “Pjesme srca“, a u najvećoj mjeri u ciklusu “Pod križem“. Ovaj ciklus postaje temeljno načelo konstrukcije, predstavljajući značajan primjer plošno-prostornog pjesništva. U ovom kontekstu, prostor se oblikuje linearnom organizacijom teksta plošnom strukturom pjesme, pri čemu tijelo pjesme stvara nekoliko vertikalnih i istaknutih horizontalnih osi.

5. Pogled u duhovno-mističnu poeziju sestre Marije od Presvetoga Srca

U biblioteci *Symposion* sestre Marije, mogu se pronaći djela mističara među kojima se ističu ona sv. Ivana od Križa i sv. Katarine Sijenske. Riječ je o reprezentativnim primjerima mističnih kršćanskih pisaca koji su zacijelo imali utjecaj na stvaranje sestre Marije. Kako bismo govorili o mističnoj poeziji, neizostavno je definirati pojam mistične teologije i mistike uopće. Mistična je literatura u gotovo svim kulturama bila vrelo duhovnog života, no poticala je podjednako na razmišljanje i stručnjake i laike, i služila kao temelj za stvaranje nove duhovne literature. U svom članku o sestri Mariji, Vojmil Rabadan za mistike navodi:

„Mistici, mističari, nazivani i metafizičari, poznati su uglavnom kao mislioci i pjesnici prošlih vjekova, koji su svoj emocionalni i intelektualni život usmjeravali, često do potpune isključivosti, prema što užoj vezi s Bogom i usavršavanju svoje duševnosti u čežnji potpunog sjedinjenja sa Svevišnjim nakon smrti.” (Rabadan, 1984: 26).

Ne slažu se svi teoretičari s jednom univerzalnom tezom, no najopćenitije rečeno – mistika je iskustveno doživljavanje Boga i započinje usađivanjem nadnaravnog života u dušu djeteta, a što se događa već krštenjem. Neki od najpoznatijih kršćanskih mistika bili su mislioci i pjesnici jer su to posebno iskustvo htjeli pretočiti u riječ. Sestra Marija o važnosti mistike za naše vrijeme progovara u svojoj knjizi “Ti si me zvao“, i navodi:

„**Mistika**, koja otkriva čovjeku njegove dubinske slojeve i poziva ga na **božanski život** i sudjelovanje u životu samoga Trojstva, nije samo za privilegirane duše. Ona je poziv čovjekovim dubinama, **zahtjev same Ljubavi** – da se čovjek trgne, da ostavi put bespuća, izgubljenosti, ništavila, apsurdna – prokletstva i da se vrati svome Izvoru, da mu život ne bude promašen nego **osmišljen**, vrijedan i dragocjen, jer za isti mora Nekome položiti račun.” (Petričević, 2015: 430)

L. Gardet (1983) tvrdi kako se određeno mistično iskustvo može izraziti samo preko usmenog ili pismenog svjedočanstva osobe koja ga je doživjela, budući da samo promatrač ne bi u potpunosti mogao predočiti nutarnje stanje koje se ne može svesti na pojam. Shodno tome, može se zaključiti da mistična poezija seže iznad razumske spoznaje; ona proizlazi iz “suživljavanja“. Iako je mistična spoznaja bliska pjesničkoj, ipak nema moć prenošenja određenog cjelovitog iskustva u jezik kao sustav znakova. Zbog navedenog takva poezija obiluje simbolima, alegorijama i metaforama.

Josip Botteri Dini u “Kritičkim prosudbama o djelima s. Marije od Presvetog srca” navodi:

„Pisati i pjevati s pogledom uprtim u vječno, to mogu samo mistici. Č.s. Marija od Presvetog Srca Isusova je mistik. Njezini stihovi nadilaze turobnu zemaljštinu u kojoj neprestano vreba na nas prolaznost i konačna raspadljivost. Ona u životu i u pjesničkoj riječi teži, nastoji osvajati duhovne vrhove čežnjom za nepomućenom uzvišenom ljepotom zajedništva sa Stvoriteljem.”
(Botteri Dini, 2009: 6)

„Skinula sam zlatne naušnice,
I odrezala kosu...
I bisernu ogrlicu
tiho sam skinula s vrata

Jedini moj ukras Srce je Tvoje:
Od bisera draže
- i zlata.”

(Petričević, 1961: 153)

Osim onoga sv. Katarine Sijenske, u pjesmi se vidi i i utjecaj jednog od najvećih mistika zapadnokršćanske civilizacije – sv. Ivana od Križa. Sestra Marija je nasljedovateljica njegove teze prema kojoj duša, da bi se sjedinila s Bogom, mora odbaciti svaku razumsku privezanost. U poeziji sestre Marije, stoga je, neizostavan i čest motiv žrtve, posebice one u ljubavi. Uz motiv žrtve, javlja se i motiv odricanja kao oslobađanja duše za neke vrjednije stvari.

5.1. Kristološki motivi

Duhovna simbolika koju sestra Marija koristi u svojoj poeziji na pragu je one koja je u teologiji već tradicionalna – Bog se pojavljuje u svojim višetropskim modifikacijama – kao Ljubav, Riječ, Bol ili Muk. U nekolicini pjesama, sestra Marija prikazuje Boga na antropomorfni način i u tim je primjerima naglasak na Kristu, jer on ujedinjuje istinski božansku i ljudsku prirodu, što mu omogućuje da lako usvoji ljudski oblik i ponašanje. Sestra Marija razvija vlastitu kristologiju prikazujući u poeziji svoj odnos s Kristom, a čini to upravo spoznavanjem sebe kroz Njegov lik:

„Etimološki gledano kristologija (od grč. Hristos i logos) doslovno znači govor, studij ili naučavanje i razmišljanje koje, vođeno i potpomognuto vjerom, nastoji odgovoriti na temeljno pitanje kršćanske vjere i same kristologije: Tko je Isus Krist? Konstitutivni element kristologije

jest vjera kao horizont unutar kojega se govori, istražuje i razmišlja o Isusu Kristu; u takvom (vjerskom) horizontu Isusa se otkriva kao Krista. Prema tome, radi se o govoru ili istraživanju koje vodi onaj koji, prepoznavajući u Isusu Kristu Sina Božjega i Spasitelja, nastoji što dublje ući u otajstvo Kristove osobe i shvatiti smisao njegova djela.“ (Karlič, 2009: 9).

Kristologija se razvija najčešće iz osobne potrebe – pojedinac želi dublje spoznati vlastitu vjeru, no rađa se i iz eklezijalne potrebe da se drugima obrazloži svoja vjera i utvrdi njihova. (Karlič, 2009: 11). Duša se pjesnikinje poistovjećuje s patnjom Krista, a upravo velik broj sinonima za Krista svjedoči o uzvišenom tipu ljubavi pjesnikinje. Sve je povezano i sve čini skladnu cjelinu. Krist je za nju trajni pratilac i pomoćnik na životnim stazama. On je tu u sretnim trenutcima, ali i u onim teškim. Bog je, dakle, ljubav.

„Temeljna poruka kršćanske objave jest da je Bog ljubav. Veličina čovjekova proizlazi iz sličnosti s Bogom, sposobnosti da čuje glas Trojedinoga i da se već tada, izvan ovozemaljskog okvira, uključi u taj vječni dinamizam trojstvenog života. Sestra Marija prenosi neopisiv doživljaj susreta s Bogom kroz mnoge kratke, psalamski oblikovane pjesme. U svakoj od njih, osluškujemo ritam njezina vlastitog životnog puta. U ozračju tišine, oslobođena tereta neizbježnosti obične, često surove svakodnevice, pjesnikinja pažljivo osluškuje zvukove života koji je okružuju, kao i unutamje šapate u sebi.“ (Roščić, 1974: 331).

Pjesnikinja nerijetko koristi motiv križa koji je Kristovo oruđe. On je pomoću križa savladao smrt, pakao i grijeh te je tako otvorio vrata Raja.

„Na križu Tvom te razapeta gledam,
I sve Ti boli u svom srcu ćutim,
Zbog muka svojih, stradanje ne predam;
Naslanjam na križ glavu, smjemo šutim.

I za se molim jakost muke Tvoje,
Ljubav Ti ćuteć usred duše svoje.“

(Petričević, 1994: 48)

5.1.1. Motiv patnje

U mnogim pjesmama autorica govori o svakodnevnom umiranju, pročišćenju i služenju Krista. Za nju ta ljubav postaje rana, koja se povećava sukladno s čežnjom prema Bogu. Što je ljubav veća – veća je i patnja, no tu se zapravo otkriva misterij Ljubavi u odnosu Boga i čovjeka. Takav oblik pobožnosti proizlazi iz pokreta devotio moderna – moderne pobožnosti, koja naglasak stavlja na unutrašnju pobožnost i nasljedovanje Krista u mucu i poniznosti.

„Temeljna i prva značajka čitavog pokreta jest izraziti kristocentrizam. Osoba Isusa Krista stoji u središtu 'nove pobožnosti'. Nasljedovanje Isusa Krista u njegovu čovještvu postaje put kršćanskog savršenstva. Naglasak nije na nasljedovanju u užem smislu, kao na djelu milosti, niti na mističnom sjedinjenju s Isusom', što se susreće u učenju mnogih učitelja kasnoga srednjeg vijeka. Naglasak je naprotiv na individualnoj i afektivnoj identifikaciji s osobitim trenucima Kristova života, osobito s Njegovom mukom.” (Parlov, 2001: 47)

„Otpada cvijet za cvijetom
mojih raskošnih dana;

U srcu zajeca često
krv mojih preteških rana.

Nestade osmijeha slatkog
I tihog mekanog zvuka,

I ja sam ostala sama
sred svojih krvavih muka

I više u srcu svome
slatke snove ne grijem...

Sad samo, Isuse, s tobom
svoj krvavi kalež pijem!”

(Petričević, 1974: 97)

Među brojnim spisima tog pokreta ističe se djelo “Nasljeduj Krista” Tome Kempenskoga. Sveti Ivan od Križa dobro je poznao Tomino djelo i mističnu tradiciju četrnaestog stoljeća uopće. U postizanju mira i ujedinjenja sa Svevišnjim, značajnu je ulogu u njegovu životu odigrala patnja – upravo za vrijeme zatočeništva nastaju njegova najpoznatija djela. Nasljedujući načela sv. Ivana od Križa, sestra Marija od Presvetoga Srca prolazi i sama kroz svojevrsno čišćenje. Suočena s patnjom i bolešću, sestra Marija preobražava svoju bol u duboku

molitvenu pjesmu, izražavajući tako svjesnu težnju za sjedinjenjem s Onim koji je za nju trpio. Prikovana za bolesnički krevet, pjesnikinja stvara svoje možda najsretnije stihove, svoju životnu pjesmu – “Pjesmu Ljubavi“. Roščić (1974) dodaje da ove pjesme, proizišle iz najtežih trenutaka patnje, svjedoče o potpunoj predanosti, nesebičnosti i trpljenju obogaćenom vjerom u Njega. Za perioda patnje tijela, odvija se i nevidljiva transformacija duha, postupno pročišćavanje kroz izazove "tamne noći". Klarisa Marija stvara cjeloviti niz pjesama posvećenih tim iskustvima koja je nisu zaobišla. Kroz te izazove, koraci se usmjeravaju prema novim perspektivama, zemlji obećanja.

„Ova mrkla noć je djelovanje Božje koje čisti dušu od njenog neznanja i od trajnih naravnih i duhovnih nesavršenosti, a duhovni je učitelji zovu ulivenim motrenjem ili mističnom teologijom. U njoj Bog na tajnovit način vježba dušu u savršenoj ljubavi, a da ona ne radi ništa, niti razumije kakvo je to motrenje.“ (sv. Ivan od Križa, 2022: 81)

„Pritisnuta sam bolima
uz svoj ležaj

ali srce moje uzdiže se
do nebesa

i Tebe traži
da Te obuhvati svojom patnjom,
da Te ogrli svojom ljubavlju.

Hvala ti za bol
koja me s Tobom sjedinjuje!”

(Petričević, 1974: 110)

Zbirka “Pjesma ljubavi“ donosi čitav ciklus posvećen ovakvoj tematici. Dokle može doprijeti iskušenje tamne noći, naslućuje se u stihovima:

„Jesi li mi blizu ili daleko,
moj Bože?

Osjećam da sam napuštena
od svih
u šutnji koja me mori

Ne vidim Tvoga pogleda
niti čujem zvuk
Tvoga glasa.

Ali znam

da si tu...”

(Petričević, 1974: 254)

5.1.2. Motiv ljubavi

Opisujući čovjekove dubine, autorica dolazi do srži čovjekova bića, ne imajući za cilj u prvom redu pronaći osmišljenje, već zavičajne prostore ljubavi. Pojam spiritualne ljubavi kao fenomena je ono što usmjerava biće i predstavlja vodilju čovjekova života. (Balenić, 1973: 68)

Kako bi odolio iskušenjima, čovjeku je potrebna čvrsta vjera, zanos i uvjerenje, no sve to ipak mora biti prožeto najbitnijim faktorom – ljubavlju.

„Za nju je ljubav vrhovna stvarnost, univerzalna vrijednota, koja se nalazi u srcu svih ostalih vrijednota, svjetlo u kojem se sve vidi u svojim naravnim bojama. Zato je za nju ljubav zov na bitan život uvijek tražen i na puninu života uvijek dozivanu, zov na metanoju i zov na vrhunce.”
(Brajčić, 2009: 41)

U nekolicini se pjesmama može uočiti žensko pismo, budući da se sestra Marija predstavlja kao žena koja ljubi i čezne za ljubavlju, unatoč tome što riječ o duhovnoj ljubavi koja isključuje bilo koju vrstu vulgariziranja.

„Njezin koncept ljubavi je Božja blizina, vječna, božanska ljubav, agape; koja ju odvodi k spasenju, uznesenju i sjedinjenju s mističnim zaručnikom, što isključuje i uklanja misao o osjetilnoj požudi i intimnom, ljubavnom pjesništvu utemeljenu na erotskom dahu i doživljaju.”
(Buljac, 2019: 17)

Njezino se ujedinjenje sa Svevišnjim, po uzoru na ono sv. Katarine Sijenske, očituje u činu duhovnog zaručništva i ženidbe:

„To je ljubav duhovna, asketska i mistična. Tako ljubljahu sv. Ivan apostol, sv. Katarina Sienska, sv. Ivan od Križa, sv. Terezija od Maloga Isusa, s dušom platonskom i mističnom. Kao da u tim tajnovitim izljevima duhovne ljubavi čujemo iz beskonačnih zvjezdanih prostora veliko

mistično objavljeno Katarine Sienske sa svojom duhovnom porukom...” (Mihanović, 2002: 272)

Za pjesme takve tematike karakteristična je intimna atmosfera i topao ugođaj, a pjesnikinja se otkriva u liku nježne zaručnice. Opis zaručnika nalik je onome u *Pjesmi nad Pjesmama*, a Sestra Marija kao da ne želi ponoviti grešku zaručnice koja se predugo premisslja i prekasno izlazi svome zaručniku; ona je u pripravnosti i bdije nad Ljubavlju koju osjeća.

„Čuj, u noći, kada mjesečina bijela
osvijetli putove
i kada srce žeda za ljubavlju,
Netko prolazi pored tvoje kuće.

Njegovi su koraci tihi,
jedva da ih osluhneš
tek srce budno može ih čuti.

On prolazi
tražeći tvoje srce.

Otvori mu vrata,
i nemoj pustiti da prođe.

Čuj, u noći, kada mjesečina bijela
prekrije putove
i kada žedaš za ljubavlju,
otvori vrata srca svoga
Gospodinu

- koji prolazi.”

(Petričević, 1964: 54.)

Drago Šimundža navodi da stil sestre Marije od Presvetoga Srca može unijeti pomutnju čitatelju koji nije vičan dubinama religiozne mistike – može se dogoditi da čitajući stihove čitatelj ne može razaznati o kome se radi i tko je taj koga pjesnikinja čeka. Ipak, stil je jasan onome koji poznaje kršćansku literaturu i alegorični postupak *Pjesme nad pjesmama*, koji autorica slijedi. (Šimundža, 1997: 245)

„Lijepa sam od tvoje ljubavi,
ja, zaručnica Srca Tvojega.

Tvoji su cjelovi zastali
na mojim sklopljenim vjeđama.

Tvoj osmijeh titra na mojim usnama
Poslije velikog bola.

Ulazim s Tobom u Tvoje odaje,
u odjeći bijeloj,
da Te ljubim
bez straha.”

(Petričević, 1964: 33)

„Otvorih dragome svome,
ali on se već bijaše udaljio i nestao.
Ostala sam bez daha kad je otišao.
Tražila sam ga, ali nisam ga našla,
zvala sam, ali se nije odazivao.”

(“Pjesma nad pjesmama”, 5-6)

5.2.Motiv domovine

U svojoj zaokupljenosti ljudskim nemirima i aktivnom sudjelovanju u događajima svog vremena, s. Marija se razlikuje od tradicionalnog srednjovjekovnog misticizma. Njezina inspiracija, potaknuta izazovnim moralno-domoljubnim pitanjima, obogatila je njezina pjesnička htijenja. Mihanović (1996) ističe da valja posebno istaknuti njezin duhovni i emocionalni aspekt u stvaralačkom procesu, jer čak i najdublji život unutarnje kontemplacije teško može ostati ravnodušan prema povijesnim događajima i neposrednoj suosjećajnosti s ljudskim sudbinama. Dalje objašnjava da domoljubna lirika sestre Marije od Presvetoga Srca svjedoči o tome da ona ne doživljava Božju prisutnost samo za sebe. Povezana s vlastitom zemljom, životom, sudbinom i tradicijom svog naroda, ona osjeća potrebu da podijeli vlastiti osjećaj domoljublja, vlastiti ideal života kao odgovor na suvremene sudbinske događaje.

Sestra Marija od Presvetoga Srca autorica je niza pjesama, poema i ciklusa u kojima će uzvratiti izazovima vremena govoreći o hrvatskim svetinjama, važnim povijesnim ličnostima, stradanju naroda i rasulu kulturne baštine. Autorica je nekolicine pjesama o stradanju Hrvata u Bleiburgu, sonetnih vijenaca “U sjaju slobode“ i “Molitva za Hrvatsku“, domoljubnih ciklusa “I ljepši će cvasti cvijet“ od trideset i četiri pjesme u zbirci “Dosegnuh svoj Sjaj“, te “Koliko je žrtava palo“, s trideset i tri pjesme u zbirci “Mistične ruže“.

„U svojem posluhu prema savjesti Sestra Marija od Presvetoga Srca i domovinsku je zadaću pisala svojim rukopisom srca, duha i duše. Njezino kritičko promišljanje i djelovanje nije pogled iz zamračene sobe redovnice koja je samu sebe žrtvovala zbivanjima svijeta, nego moćni pogled božanske intuicije zagledane u beskraj, užarene od Božje blizine i zbližene s Njim.” (Buljac, 2019: 32)

O zainteresiranosti za tradiciju i domovinu svjedoči podatak da je već u svojoj prvoj zbirci, “Tužaljka”, opjevala povijest i agoniju svog naroda u pjesmi “Hrvatska rapsodija”:

„Naslonjena na bol svoju
Mati moja tužna lica
U rukama liru drži,
Mati moja Hrvatica.
O, lira je njena tužna,
Njena lira sirotica.

U njoj cvili duša njena,
Duša njena ponižena:
Dugim jadom robovanja,
Dugim mrakom tamnovanja,
Dugom noći bez svjetlosti.”

(...)

(Petričević, 1989: 133)

Nedjeljko Mihanović će u predgovoru zbirke “Moj vječni izvor” napisati sljedeće:

„Stvaralačka potreba za antejskim dodirima s vlastitom zemljom i domovinom, te živ osjećaj za stvarnost, prenose njezino nadahnuće na tlo domoljublja. U očitovanju svojih patriotskih sadržaja ona izlazi iz svoje lirske introspekcije i s plemenitim žarom se obraća prema suvremenoj zbilji, da bi dala prinos političkim, moralnim i nacionalnim idealima domovine, u sadašnjoj povijesnoj situaciji. Ovi domovinski motivi, koji odišu ozbiljnim i rodoljubnim osjećajem, ostvareni su u znaku sinteze duhovnog i domoljubnog pjesničkog govora.” (Mihanović, 1996: 10)

Godine 2017. izlazi domoljubno-duhovna zbirka lirsko-epskih pjesama i poema “Hrvatska, domovino moja”. Ponovljeno je to izdanje zbirke iz 2000. godine – “Hrvatska, zemljo moja”. Zbirka sadrži dvadeset i četiri pjesme koje kroz molitvu slave domovinu, a autorica se pritom

obraća Gospi od Anđela, Kraljici Hrvata i “Zvijezdi mora”. Dotiče se teme Kristove Golgote koja ju asocira na žrtve Bleiburga i Vukovara; obraća se svom “mučeničkom” narodu, slaveći hrvatski jezik, moleći za Hrvatsku i njezine vladare i pjevajući o slobodi.

(...)

„Evo nas, Marijo naša, pred Tvojim divnim likom,
A tu je cijeli Tvoj narod, o tu je s r c e Hrvata;
Želimo pozdravit Tebe pobjednim djedova klikom,
Na ovo što došli su tlo s kamenih, čvrstih Karpata!

(...)

I mi smo stupali s Tobom do vrha Golgote svoje,
I Sina Tvoga smo kalež gorčine samrtne pili;
Još uvijek prebolni mač je sred duše naše i Tvoje...
I skupa s Kristom smo i mi na križu raspeti bili!”

(...)

(Petričević, 2000: 14)

Zbirka *Hrvatska, domovino moja* sastoji se od devedeset pjesama, među kojima se ističe “Pjesma o oslobođenju Imotske krajine od Turaka“. Radi se o poemi sastavljenoj od dvjesto osamnaest stihova raspoređenih u pet nejednolikih dijelova u kojoj je sestra Marija pokušala oživjeti uspomenu na fra Stjepana Vrljića, svećenika iz Prološkoga blata kojega su Turci zatvorili i mučili:

(...)

„Prijeti njima I opet ih pušta
Fra Stjepana u okove kuje,
U tamnicu podzemnu ga spušta,
Iz koje se ljudski glas ne čuje.

U noći se aga sjena boji:
Prijeti mu se fra Stjepan sa pukom...
Zove njega... Fratar pred njim stoji;
Janje ko pred krvožednim vukom.”

(...)

(Petričević, 2000: 96)

Izdanjem ove zbirke Sestra Marija od Presvetoga Srca proslavila je 300. obljetnicu oslobađanja Imotskoga od osmanlijske vlasti. Mnoge je takve pjesme prigodnice namijenila povijesnim događajima, a nekolicina je njih posvećena poginulim braniteljima i razorenim gradovima. Neosporna je književno-povijesna vrijednost takve poezije, iako se radi o pjesmama nedotjerane estetike: „Riječ je o prigodnim i prigodničarskim pjesmama naglašene apelativnosti, zauzetosti za sudbinu svijeta i domovine, koje kadšto ostavljaju dojam o slabijem estetskom učinku pa ih stoga uključujemo u niz onih pjesama koje pripadaju njezinu “poetskom vježbalištu”. (Buljac, 2019:33)

U svakom retku svojih domoljubnih pjesama izražava svoju viziju Hrvatske, svoju emotivnu vezu sa zemljom i narodom te svoje moralne principe. U stihovima s. Marije, riječ "domovina" sjaji s tajanstvenim, čudesnim sjajem i gotovo mitskim značenjem, izgovorena s velikim poštovanjem i zanosom.

5.3.Motiv zavičaja

Prirodni i ljudski svijet, iako različiti, povezani su dinamičnim odnosom obilježenim stalnim promjenama. Pjesme Anke Petričević odražavaju strastvene i nježne riječi te pjesničke slike, vođene željom da čovjeka usmjere na pravi put. U njima je pejzaž neposredna veza Boga i čovjeka – zvukovi i slike izazivaju u pjesnikinji čežnju i na neki su način nagovještaj mističnih susreta s Njim. Sestra Marija od Presvetoga Srca se raduje daru shvaćanja prirode u novom značenju; svog zaručnika susreće u svim stvorenjima – gledajući cvjetove i stabla, slušajući vjetar i cvrkut ptica:

„Uvijek i iznova u meni šume
vode i izvori mojega zavičaja...

U svitanje izranjaju iz dubina mojih
kao blistavi - kristalni sjaj sunca,
što se rasiplje cijelim svemirom
moje duše,
opijajući me kao slatki nektar
majčinih grudi
i djevičanski čist
od mnogih bdjenja
molitava i zrenja.

Zato su snovi tako lijepi
I uspavanke pune krasote -
I u suton
kada se zapad ospe
rumenim I zlatnim snopovima
zalazećeg sunca...

O slušam te vječni izvore u svojim dubinama
od kojih se iznova budim
I zbog kojeg ponovo grlim
I obuhvaćam čitavo Nebo.

I posvuda prepoznajem TEBE,
čiji su osmijeh I ljubav zasjali
u srcu svake zvijezde..."

(...)

(Petričević, 1994: 9)

Početak autoričina puta krije se u njezinu djetinjstvu; djetinjstvo je metafora jer, prisjećajući se tog razdoblja, sestra Marija evocira djetinjstvo duše – stanje nevinosti koje daje mogućnost otkrivanja Božje kreacije u prirodi. Evocirajući djetinjstvo traži početnu iskru, izvor vlastite egzistencije, gdje se jednostavnošću svake stvari može otkriti njena prava, izvorna priroda te božansko porijeklo. Prostor zavičaja pretvara se tada u cjelokupnu prirodu koja je djelo Kreatora i njegova "najvjernija slika" Budući da je Bog prirodu stvorio na svoju sliku, govoriti o njoj znači govoriti o Bogu. Poezija u tom smislu ima ulogu "kreiranja kreacije" – ponovno stvaranje, u ovom slučaju, pjesničkog svijeta.

Nedjeljko Mihanović u pogovoru zbirke "Moj vječni Oceane" navodi:

„Lirski titraji uspomena na djetinjstvo i zavičaj javljaju se kao jedine ovozemaljske čežnje njezina tihog života. Slike prirode se daju u proćućenom stanju slikarske čistoće, u kojima se smiješi modro nebo i vrelo sunce. (...) Njezina je priroda klasično i kršćanski čista, bez helenskoga panteističkog, mitološkog metamorfoziranja i poganskog naturalizma. Iz elegične plemenitosti uspomena I emotivnih reakcija izviru slike svijetlih i toplih krajobraza djetinjstva.”
(Mihanović, 2002: 275)

Uzmemo li u obzir činjenicu da sestra Marija nije, osim u određenim prilikama, mogla zaista uživati u ljepotama krajolika, njezini se opisi ljepote zavičaja doimaju još impresivnijima. Krajolik pjesnikinja evocira duhom i sjećanjima, a slike koje koristi odraz su njezinih duhovnih stanja, čežnji i kušnji:

„Ja često mislim o sebi
da sam ko trska mlada,
što je proljetni vjetar
jutrom uz obale njiše...
I milo je privija k sebi
i šapće joj tiho, sve tiše...
A žubor vodama vlada.

...Ili kad okrutan sleti
Sa onih vrhova strmih,
ošine njezino lice,
i kose trga i svije,
i ruke njezine slama...
Ima li igdje kama,
da se iza njeg skrije?!

A onda kada se vode
umire, i tiho je svuda -
stoji uz obalu sama,
i tužno niz pučinu gleda
kamo je vjetar odlutao...
i kada oblake vidi
kako daleko plove...
Tiho je, tiho posvuda,
a ona plače... i zove...”

(Petričević, 1989: 27)

Sestra Marija, stoga, smješta sebe u prostore krajolika i s njime se stapa, ne bi li na taj način bila Bogu bliža i sličnija. Postat će tako školjka u moru i kamenčić na obali, ptica i trska.

5.4.Motivi svjetla i tame

Svjetlost predstavlja neizostavnu metaforu u poeziji sestre Marije od Presvetog srca. Njezin odnos prema Svjetlosti može se pratiti kroz sve njene pjesničke zbirke, što postavlja temelj za razumijevanje njezina života. U njezinim stihovima, Svjetlost je figura, ali i simbol.

Prema Jeanu Chevalieru i njegovu “Rječniku simbola“, svjetlost se definira kao “idealna granica i ishod”i “prvotni aspekt bezobličnog svijeta. U “Bibliji“ se svjetlost često pojavljuje kao simbol koji označava Boga:

„Svjetlo istinsko
koje prosvjetljuje svakog čovjeka
dođe na svijet;
bijaše na svijetu
i svijet po njemu posta
i svijet ga ne upozna.”

(*Iv*, 1, 9-10)

U ranijim zbirkama poezije, sestra Marija najautentičnije i najnadahnutije izražava različite teme i motive. Primjetno je da je smisao svjetlosti jedina tema koja ostaje izuzetno intrigantna i koja se nikada do kraja ne iscrpljuje; o njoj uvijek iznova govori s osvježavajućom originalnošću - od svojih ranijih zbirki sve do posljednje pjesme. Kroz pjesme posvećene svjetlosti, pratimo tematski i izražajno evolucijski razvoj njezina pjesničkog opusa.

„O svijetla zrako, što ulaziš tajno
Kroz zastrta okna, i u tami sineš,
I kao da tražiš dno neotkriveno
Poniruć onda kroz njeg u dubine,
I sušajuć samo vječnost svoga toka...
U Tebi čujem svoj glas kad me dimeš,
U Tebi zgasih žeđu svoga oka.

O svijetla zrako, tajna i duboka.”

(Petričević, 1989: 104)

U ovoj pjesmi, svjetlost još nije poprimila oblik obimnog mora sjaja, kako je to slučaj u kasnijim zbirkama. Ova svjetlost više podsjeća na slike ranih majstora koje prikazuju objavu Duha Svetoga Djevici Mariji u obliku golubice praćene zrakom svjetlosti. U pjesmama koje slijede u narednim zbirkama, svjetlost postaje simbol sveprisutnog Boga čija veličina obuhvaća čitavu prirodu. Svjetlost se pojavljuje u različitim oblicima, kao Sunce, zrake milosti, sunčane iskre itd:

„Svjetlila gore
do zore
i snagu oduzimlju noći...

U njima ko da se bore
iskre božaske moći.

Svjetlila sjaju
i traju
dok nebom zora ne svane,

I ko da tajne sve znaju...

Tek blijede
kad Sunce grane.”

(Petričević, 1994: 197)

Pjesnikinja istražuje temu svjetlosti i njezinog sučeljavanja s noći, koristeći jednostavan jezik i slikovite motive kako bi prenijela dublje duhovne i simboličke aspekte. Pjesma se otvara motivom svjetla koje oduzima snagu noći, a koje simbolizira prisutnost Božju. Jednostavnim izrazom i vezanim stihom iskazan je sukob svjetla i tame, odnosno dobra i zla. “Svjetlila sjaju/ i traju/ dok nebom zora ne svane”- Ovaj opis sugerira prolaznost svjetlosti, a zora označava prijelaz između noći i dana. Svjetlost ima svoj ograničen vijek trajanja, što se može tumačiti kao podsjetnik na prolaznost i cikličnost vremena. Izraz u kasnijim zbirkama postaje fluidniji, a stih slobodan; naposljetku, sama pjesnikinja postaje jedno sa Svjetlošću i proživljava vlastiti uzlet u duhu. Transcendentalna čežnja ostvaruje svoj cilj u obliku mističnog sjedinjenja s Bogom, uklanjajući sva ograničenja tijela i uzdižući se u beskraj vječne Svjetlosti.

„Na pustoju hridi
svjetionik trajno blistavi
i rasipa
zrake svoje
dalekim pučinama:

da lađe koje plove
ne zalutaju,
da se ne razbiju
o skrivene grebene,
da ih opasni virovi
ne povuku u dubine,
da s puta svoga
ne zađu...

I njihovu plovidbu
dugo obasjava i prati –
da svoju luku nađu.”

(Petričević, 2011: 154)

Svjetonik je simbol Boga ili Božje prisutnosti – svjetlo koje osvjetljava put u vremenima jasnoće i sigurnosti, ali i svjetlo koje nudi vodstvo u najtamnijim trenucima života. U pjesmi je vidljiv pomak u odnosu na prve zbirke; svjetlost je ovdje već reprezentativan simbol i može se kao takav pojaviti u različitim oblicima.

6. Kritička recepcija pjesništva

Godine 1989. podtiskom *Slobodne Dalmacije* objavljuje recenziju zbirke *Tužaljke*, čime započinje upoznavanje šire javnosti sa stvaralačkim radom sestre Marije od Presvetog Srca. Nedugo nakon, uslijedit će brojni osvrti i kritike, ali i uvrštavanje njezinih pjesama u antologijske izbore. Njezine su zbirke popraćene pogovorima uglednih znanstvenika poput Bore Pavlovića, Dragutina Rosandića, Nedjeljka Mihanovića, Božidara Petrača, Miljenka Buljca, Drage Šimundže i dr. Sestra Marija olakšala je pristup kritikama svojih djela budući da je pažljivo prikupljala kritičke recenzije, kako o svojoj poeziji, tako i o ostalim djelima. Te recenzije objavila je u posebnoj knjizi koja sadrži gotovo četrdeset i četiri autorske ocjene. Prvi dio knjige obuhvaća sedamnaest neobjavljenih članaka uz uvodnu riječ monsinjora Frane Franića. Drugi dio sadrži sto jedanaest već objavljenih radova, uključujući predgovore, uvodne riječi i zaključke posvećene njezinim doprinosima poeziji i drugim područjima. Ti su radovi objavljeni u Symposiumu i u raznim osvrtima, kritičkim prikazima i recenzijama objavljenim u vjerskim publikacijama, često pod pseudonimima.

Nekolicina će teoretičara sestri Mariji od Presvetoga Srca zamjeriti “pretjerano stvaranje”, tvrdeći da je autorica stvarala i onda kad je inspiracija izostala. Rezultat su takvog stvaranja, prema njihovom mišljenju, nedotjerani, ili tekstovi kojima nedostaje dubine. Mate Meštrović u članku “O poeziji sestre Marije” ističe da je inspiracija pjesnikinje navirala bujno i spontano. Smatra, pritom, da njezino opjevavanje vlastitih osjećaja ne znači nužno da je sva njezina poezija uspješna ili vrijedna, budući da poezija zahtijeva više od samih emocija. Dalje navodi:

„Osjećaji samim time, što su osjećaji, nisu poezija (inače bismo svi mogli biti pjesnici); da bi oni bili poezija, treba im štošta drugo, treba npr. da ih pokrene, da ih prati i prožima nadahnuće: istom tada osjećaji mogu biti *stvaralački*, a ne *obični* osjećaji, tj. istom tada oni mogu biti poezija.” (Meštrović, 1965: 32)

Meštrović će u svom članku također napisati:

„Rekli smo da naša pjesnikinja posjeduje lakoću pjevanja i da je ta lakoća jedna od njezinih odlika. I to je tako. Međutim, lakoća pjevanja nije osobina, koja *uvijek* dobro dolazi pjesnicima. Vođeni njome pjesnici obično *mnogo* i *premnogo* pjevaju...tko pak mnogo i premnogo pjeva, pjeva i onda, kada ne radi inspiracija. Toga ima i u s. Marije, kao, više-manje, i u drugih pjesnika, i sadašnjih i prošlih.” (Meštrović, 1964: 37)

Sa Meštrovićevom će se tvrdnjom u određenoj mjeri složiti Mirko Validžić u svom članku:

“Ne bi se moglo reći da s. Marija zanatski brusi svoje stihove, niti da ih ostavlja u neotesanoj formi. Ona ih vuče iz srca poput pređe, ne rasplinjuje se u nepotrebnoj opširnosti, pušta da same kažu koliko i kakve su i ostavlja ih u svojoj prirodnoj veličini i ljepoti. Ovo se ne smije shvatiti u nekoj matematičkoj određenosti. Lirika i precizna mjera nema uzajamnih odnosa. Među brojnim pjesmama susrest ćemo i boljih i manje dovedenih do savršenstva.” (Validžić, 1971: 95)

Josip Pleše u svojoj se kritici slaže se s mišljenjem da je sestra Marija od Presvetoga Srca nekad možda stvarala “previše”. U članku navodi:

„Njezin je poetski izričaj različit. Katkad je opširna, ponekad lapidarna, kadšto duboka, ponekad deklarativna. (Čemu toliki objašnjavajući “jer”?). Riječi su i previše i premalo očišćene samostanskom askezom. Možda previše jer je odbacila svaku metaforu koja bi možda mogla sablazniti, a premalo jer je ostavila mnogo toga odviše kitnjastog. Previše “biserja”, “kristala”, “oblaka” i previše apstraktnih pojmova “ljubav”, “ljepota”... Previše je svjesna deklarativnosti (premalo dubine), i, što je najkarakterističnije, previše je pjesama međusobno vrlo sličnih, beskrajnog ritmičkog ponavljanja jednakog.” (Pleše, 1984: 423).

S druge pak strane, mišljenje Drage Šimundže razlikuje se od onoga Josipa Pleše; u njezinu pjesništvu on nalazi više odlika negoli mana. Tvrdi da je u izričaju dovoljno izvorna i svoja, a njezin iskaz opisuje kao “pjesnički čist” i sveden na “bitnost”. Dalje navodi:

„...poruke su joj poticajne i u svojoj mističnosti spontano refleksivne; doživljaji poetski intenzivni i emotivno rezonantni, djeluju tiho i u duši čitatelja bude lirski ugođaj. Ukratko, s. Marija u svojim boljim ostvarenjima uspješno tka niti svojih inspiracija, od uzajamne jeke životnih nemira i religioznih smiraja. U tome se može natjecati s našim uglednim stvarateljima.” (Šimundža, 1991: 309)

Miljenko Buljac iznijet će u svom članku, “Pjesništvo s. Marije od Presvetoga Srca“, zamjerku Šimundžinoj kritici:

„Neprihvatljiva nam je Šimundžina prosudba kako je pjesništvo Sestre Marije od Presvetoga Srca „u službi religioznih doživljaja“. Ne tvrdimo da odrednica nije točna, ali njome otimamo tom pjesništvu širinu i dubinu, višeznačnost, univerzalnost. Svakim svojim postupkom u svom životu Sestra Marija od Presvetoga Srca slavi Boga, i to nije samo religija ili životna filozofija, nego Život.“ (Buljac, 2019: 24)

Stvaralaštvo Anke Petričević, iako iznimno inspirativno za mnoge kritičare, nije lišeno sukoba među njima. Dok jedni hvale njezinu jednostavnost i spontanost izraza, drugi njezin stil kritiziraju, smatrajući ga prenaplašenim ili nedovoljno dubokim. Ovi sukobi reflektiraju raznolike perspektive i estetske preferencije unutar svijeta umjetnosti i kritike. Ipak, upravo konflikti kao takvi mogu potaknuti plodnu raspravu i dublje razumijevanje njezinog stvaralaštva i motivirati kritičare i publiku da dublje zarone u njezine slojevite teme i izražajne tehnike. Ne može se reći da je sestra Marija spjevala “previše“ pjesama, no može se zaključiti da je ponesena lakoćom pjevanja nekad stvarala i kad nije bila nadahnuća – a čega je najviše u “međuperiodu”.

ZAKLJUČAK

U ovom smo radu nastojali analizirati život i djelo sestre Marije od Presvetoga Srca – Anke Petričević, istaknute hrvatske redovnice i pjesnikinje čiji je doprinos hrvatskoj književnosti iznimno značajan. Kroz prizmu njezine poezije istražili smo teme, motive i stilističke karakteristike koje su oblikovale njezin književni opus. Proučavajući njezine stihove, uvidjeli smo duboku duhovnost i ljubav prema Bogu i ljudima koja je prožimala njezine radove. Sestra Marija od Presvetog srca poznata je kao pjesnikinja Božje ljubavi. Za nju, ljubav je centralna stvarnost koja prožima sve druge vrijednosti, stoga ona ljubav vidi kao esencijalni poziv za dublji život i poziv na obraćenje i postizanje najviših ciljeva.

Autorica kroz svoje pjesničko stvaralaštvo nije iskazivala samo vlastite duhovne dubine i emocije, već je bila i glas vjere i nade u teškim vremenima kroz koja je prolazila Hrvatska. U ovom istraživanju također smo istaknuli važnost konteksta u kojem je sestra Marija živjela i stvarala, uključujući društvene, političke i kulturne okolnosti. Njezina poezija je, među ostalim, odraz vremena i okolnosti u kojima je živjela i pruža dragocjen uvid u povijest i duhovnost tog razdoblja. Ostaje tako trajni spomenik duhovne baštine, podsjećajući nas na važnost vjere, ljubavi i nade čak i u najmračnijim trenucima

Opsežan poetski opus sestre Marije ostavlja još nekolicinu mogućnosti za istraživanje. Njezine poeme i marijanska lirika područja su koja su ostala nedovoljno istražena. Slično putu prema Bogu, koji nije pravolinijski već oscilira, i formalno-izražajna evolucija njenog pjesničkog stvaranja je takva. Sestra Marija je razvila svoj originalni poetski stil koristeći svoje omiljene simbole i slike. Ne može se tvrditi da postoji konstantan napredak ili opadanje u ovoj poeziji; umjesto toga, kao što često biva s inspiracijom, primjećuju se bljeskovi poetske inspiracije. Također, nema oštih prijelaza iz vezanog u slobodni stih ili iz tradicionalnog u suvremeni izraz. Čitanjem njezinih pjesama stječe se dojam da su pred čitateljem u svom izvornom obliku, bez značajnog dotjerivanja. To je mnogim pjesmama sačuvalo draž neposrednog prijenosa kratkih, ali snažnih dojmova, ali mnogima je uskraćeno sofisticiranije i sadržajnije postojanje.

Poezija sestre Marije od Presvetoga Srca prožeta je dubokim emotivnim iskustvom tihih mističnih ekstaza; u njezinim se stihovima otkriva nova dimenzija duhovnosti koja često izmiče svjetovnoj poeziji. Njezina spiritualnost nadilazi estetiku i otkriva bogatstvo sadržaja i dinamična unutarnja gibanja duše, čak i kad estetske zakonitosti dijelom izostaju. Ova je paradoksalnost razumljiva, posebno produhovljenu čitatelju, pa će onima koji znaju da je za

mističara duhovni život u Kristu najdublja realnost, ovaj paradoks biti samo potvrda prisutnosti mističnog iskustva i života u Bogu.

Ova poezija zasigurno zaslužuje istaknutije mjesto u hrvatskoj književnosti s obzirom na njenu iznimnu kvalitetu i dubinu – njezine pjesme ne samo da dotiču površinu ljudskih emocija, već zaranjaju u dubine duše, otkrivajući slojeve nesvjesnih osjećaja, a njezina sposobnost da riječima oblikuje kompleksne misli i osjećaje pretvara je u suptilnu umjetnicu koja ostavlja trag u umovima i srcima čitatelja.

SAŽETAK

Pogled u duhovno-mističnu poeziju sestre Marije od Presvetoga Srca – Anke Petričević

U središtu je rada analiza duhovno-mistične poezije sestre Marije od Presvetoga Srca – Anke Petričević. Rad donosi dijakronijski pregled njezina stvaralaštva, reprezentativne motive teme, utjecaje i specifičnosti stila. Okosnicu rada čini analiza dominantnih motiva s naglaskom na motivima Krista kroz motive ljubavi patnje. Sestra Marija od Presvetog Srca-Anke Petričević zauzima istaknuto mjesto u hrvatskoj religioznoj lirici 20. stoljeća kao izuzetna pjesnikinja čija djela odražavaju duboku duhovnost. Njezina poezija često se temelji na osobnim duhovnim iskustvima i meditacijama, a pjesme se ističu emotivnom snagom i dubokom introspekcijom, reflektirajući intiman odnos s Božjom prisutnošću i vlastitim duhovnim putem. Njezina poezija često istražuje teme poput ljubavi prema Bogu, čežnje za duhovnom čistoćom, no njezine tematske preokupacije nisu izričito duhovne, već će u nekolicini pjesama obraditi domoljubne i motive prirode.

Ključne riječi: Anka Petričević, sestra Marija od Presvetoga Srca, poezija, Krist, ljubav, duhovnost

SUMMARY

A look into the spiritual-mystical poetry of Sister Mary of the Sacred Heart – Anka Petričević

Center of the work is the analysis of the spiritual-mystical poetry of Sister Mary of the Sacred Heart - Anka Petričević. The work provides a diachronic overview of her work, representative motifs of the theme, influences and specifics of style. The framework is the analysis of dominant motives with an emphasis on the motives of Christ through the motives of love and suffering. Sister Mary of the Sacred Heart-Anka Petričević occupies a prominent place in Croatian religious poetry of the 20th century as an exceptional poet whose works reflect deep spirituality. Her poetry is often based on personal spiritual experiences and meditations, and her poems stand out for their emotional power and deep introspection, reflecting an intimate relationship with God's presence and her own spiritual path. Her poetry often explores themes such as love for God, longing for spiritual purity, but her thematic preoccupations are not specifically spiritual, yet in a few poems she will cover patriotic and nature motifs.

Keywords: Anka Petričević, Sister Mary of the Sacred Heart, poetry, Christ, love, spirituality

Literatura

Primarna literatura

1. Petričević, Anka. 1974. *Pjesma ljubavi*. Split: Samostan svete Klare
2. Petričević, Anka. 1989. *Tužaljke*. Split: Književni krug
3. Petričević, Anka. 1994. *Dosegnuh svoj Sjaj*. Split: Samostan svete Klare
4. Petričević, Anka. 1996. *Moj vječni Izvor*. Split: Samostan svete Klare
5. Petričević, Anka. 2000. *Hrvatska, zemljo moja*. Split: Symposion
6. Petričević, Anka. 2001. *Zov vječnih vrhunaca*. Split: Symposion
7. Petričević, Anka. 2002. *Moj vječni Oceane*. Split: Symposion
8. Petričević, Anka. 2011. *Pjesme srca*. Split: Symposion
9. Petričević, Anka. 2015. *Ti si me zvao*. Split: Symposion
10. Petričević, Anka. 2019. *Marijo, prežalosna Majko*. Split: Symposion

Sekundarna literatura

1. Balenović, Ivo. 1973. "Poezija stišana srca". U: *Marulić*, br.2, Zagreb (VI.), 67-69.
2. Botteri, Dini, Josip. 2009. *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)*. Split: Matica hrvatska
3. Buljac, Miljenko. 2019. "Pjesništvo s. Marije od Presvetoga Srca – Anke Petričević". U: *Kroatologija*, br. 10, 17-37.
4. Brajičić, Rudolf. 2009. "Uvodna riječ (O knjizi *Bog je Ljubav*)". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, str. 41
5. Chevalier, Jean. 1989. *Rječnik simbola*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske
6. Frangeš, Ivo. 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Marice hrvatske
6. Gardet, Louis. 1983. *Mistika*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
7. Jelčić, Dubravko. 2004. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić

8. Jurica, Neven. 1991. *Bog i hrvatska poezija XX. stoljeća*. Zagreb. Alfa
9. Karlić, Ivan. 2009. *Bogočovjek Isus Krist. 1. Uvod u kristologiju*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
10. Lončarević, Vladimir. 2017. "Hrvatska katolička književnost 1945.-1990". U: *Kroatologija* br. 8, 1-28.
11. Mazić, Bono. 1963. "Ljubav bol u pjesmama s. Marije". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 16-21.
12. Meštrović, Mate. 1964. "O poeziji sestre Marije od Presvetog Srca (Anke Petričević)". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini), Split: Matica hrvatska, 76-90.
13. Mihanović-Salopek, Hrvoje. 2023. "Oproštajne riječi s. Mariji od Presvetoga Srca". U: *Crkva u svijetu* 58, 552-554.
14. Mihanović, Nedjeljko. 1996. "Poezija humanizacije svijeta". U: *Moj vječni Izvor*. Split: Symposion, 5-12.
15. Mihanović, Nedjeljko. 2002. "Svjetlost duhovne ljubavi". U: *Moj vječni Oceane*. Split: Symposion, 269-279.
16. Milanja, Cvjetko. 2003. *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Zagreb: AltaGama
17. Pavletić, Vlatko. 1965. *Panorama hrvatske književnosti XX. Stoljeća*. Zagreb: Stvarnost
18. Parlov, Mladen. 2001. "Teme 'Devotio moderne' u misli Marka Marulića". U: *Religijske teme u književnosti* (ur. Ivan Šestak). Zagreb: Religijski niz, str.47
19. Petrač, Božidar. 1990. "Lik žene u hrvatskoj književnosti". U: *Bogoslovska smotra*, 60, 348-354.
20. Pleše, Josip. 1984. "S. Marija od presvetog srca". U: *Obnovljeni život*, 39, str. 423

21. Rabadan, Vojmil. 1984. "Iza stroge klauzule sestra pjesnikinja". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 185-188.
22. Rosandić, Dragutin. 1994. "Sjaj pjesničkoga izričaja". U: *Dosegnuh svoj Sjaj*, Split: Symposium, 229-233.
23. Roščić, Nikola, Mate. 1974. "Hramske antifone žrtvenog darivanja". U: *Pjesma ljubavi*, Split: Samostan svete Klare, 331-338.
24. Sekulić, Ante. 1993. "Marija u Hrvatskoj književnosti nakon Drugoga vatikanskog sabora". U: *Bogoslovska smotra*, 1-2, 188-200.
25. Sv. Ivan od Križa. 2022. *Tamna noć*. Split: Symposium
26. Šestak, Ivan. 2001. *Religijske teme u književnosti*, Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove
27. Šimundža, Drago. 1991. "Književni i izdavački rad s. Marije". U: *Crkva u svijetu*, 4, str. 309
28. Šimundža, Drago. 1997. "Mistična poezija kršćanskog nadahnuća". U: *Mistične ruže*, Split: Symposium, 243-247.
29. Šimundža, Drago. 1999. "Gospa u hrvatskoj književnosti". U: *Crkva u svijetu*, 3, 336-361.
30. Šimundža, Drago. 2004. *Bog u djelima hrvatskih pisaca*, Zagreb: Matica hrvatska
31. Šimundža, Drago. 2005. "Religiozna ozračja Anke Petričević (sestre Marije)". U: *Bog u djelima hrvatskih pisaca*, Zagreb: Matica hrvatska
32. Validžić, Mirko. 1991. "Što je studentica Anka Petričević klarisi sestri Mariji od Presv. Srca". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 223-227.
33. Validžić, Mirko. 1971. "Uzleti duše". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 97-101.

34. Vasilj, Stanko. 2009. "Poezija i život". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 26-29.
35. Vučetić, Veljko. 1967. "Marijanske pjesme sestre Marije od Presvetog srca". U: *Kritičke prosudbe o djelima s. Marije od Presv. Srca (Anke Petričević)* (ur. Josip Botteri Dini). Split: Matica hrvatska, 95-97.
36. Vučetić, Veljko. 1970. "Mistični pejzaži u pjesmama s. Marije od Presvetoga Srca". U: *U noći*, Split: Samostan svete Klare, 95-98.

Mrežni izvori

1. Slobodna Dalmacija, Splitska klarisa ulazi u Akademiju po prvi put u povijesti (<https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/515459/splitska-klarisa-ulazi-u-akademiju-poprvi-put-u-povijesti>), posjećeno 5.4.2023
2. Kršćanska Sadašnjost. Online Biblija. (biblija.ks.hr), posjećeno 10.11.2023